

URBÁN ALADÁR

MÉSZÁROS LÁZÁR SEREGVEZÉRI JELENTÉSEI A BÁCSKAI TÁBORBÓL

1848. augusztus 27 – szeptember 28.

Mészáros Lázár hadügyminiszter 1848 nyarán két alkalommal járt a szerb felkelés miatt kialakított délvidéki táborokban. Első ízben augusztus 7-14. között tett szemleutat, amelyet az ellenzék úgy tekintett – nem alaptanul –, mint az újoncozási törvény esedékes vitájának késleltetését. Visszatérve, augusztus 16-án – a törvény vitájának kezdetén – beszámolt a képviselőházban tapasztalatairól, amelyeket Torontál és Bács megye katonai táborait bejárva szerzett. Jelentésében külön szólt a sorkatonaságról, a nemzetőrségről és a honvédekről, hangvétele optimista volt. Az elmúlt napok kisebb sikereiről beszámolva jónak ítélte a magyar sereg esélyeit és így fogalmazott: „Ha tehát nem csalódom, bizonyára nem sokára valami jót fogunk hallani.”¹ A homályos nyilatkozat a képviselőknek azt jelentette, hogy rövidesen várható a döntő támadás a megerősített szenttamási szerb tábor ellen. Arra augusztus 19-én került sor – és nem járt eredménnyel. A közvélemény ingerülten fogadta a hírt, mivel ez már a második sikertelen próbálkozás volt, jóllehet a hadvezetés a július 14-i támadást csak nagyobb erővel végrehajtott felderítésnek minősítette. Az újabb kudarc által kiváltott felháborodás magyarázza, hogy augusztus 21-én a képviselőház ülésén Perczel Mór áruházzal vádolta a hadvezetést. Az ülésre megérkezett a verbászi tábor királyi biztosa, Szentkirályi Mór is. Cáfolta, hogy adatai volnának a vezetés áruházzal magatartásáról, de ha lennének is – tette hozzá –, annak tisztázása nem a ház nyilvános ülése elé való. Őt a kormány küldte ki, de miniszterelnöknek nem tudott még részletes jelentést tenni. Így az interpellációval – érvelt Szentkirályi – legalább 24 órát kellene várni. Mészáros Perczel vádjára úgy reagált, hogy az őt is érinti, míg Batthyány az ügyet a kormány elleni bizalmatlanságnak nyilvánította. A helyzetet az oldotta fel, hogy a képviselők Batthyány fellépésére bizalmukat nyilvánították a kormány iránt, s így lehetővé vált, hogy Perczelt utasítsák, ismertesse meg a végrehajtó hatalommal vádjainak bizonyítékát.²

A miniszterelnök és a hadügyminiszter tiltakozásával és határozott fellépésével elsősorban nem a bácskai sereg főparancsnokát kívánta megvédeni. El akarták kerülni azt, hogy a hadvezetés általános, nyilvános és országgyűlési elmarasztalásával elkedvetlenítsék a tisztikart, amelynek soraiban kétségtelenül létezett bizonytalanság és megosztottság. Szentkirályi említett, a részletes beszámoló elől kitérő felszólalásában – amikor azokat védelmezve, „kik oda lent hasznos szolgálatot tesznek a hazának” úgy nyilatkozott, hogy „odalenn tenni kell valamit, az bizonyos, a dolgok úgy, a mint

¹ *Közlöny*, 1848. aug. 18. (70) 340. o.

² *Közlöny*, 1848. aug. 23. (75) 373. o.

vannak, nem maradhatnak” – érzékeltette, hogy nincs minden rendben. Rögtön hozzátette: ez alatt nem az árulást érti, hanem azt, hogy „már heteken át halasztatik oly háború, melyet kezdetben rövid idő alatt el lehetett volna fojtani.”³ A fogalmazás tehát mégis a hadvezetést marasztalta el. Ez már másnap világossá vált, amikor a táborba azonnal visszatérő királyi biztos Bajáról azt jelentette a miniszterelnöknek, hogy Bechtold vezérőrnagy, a Verbász központtal működő magyar sereg főparancsnoka minden tekintélyét elvesztette (ti. a kudarc után), s a sorkatonaság tisztjei magyar parancsnokot kívánnak. Sokan árulásról beszélnek, „mindenki vastag tudatlanságról”. Ha a minisztérium a sereget – és ezáltal a hazát – meg akarja menteni, folytatódik Szentkirályi levele, úgy a hadügyminiszter azonnal jöjjön a táborba és vegye át a főparancsnokságot. „Ha – fejeződik be a levél – három négy nap alatt le nem jön, én mindent veszítettnek tartok és magam is vissza utazom.”⁴

Batthyány már Szentkirályi kíséretében a déli táborba küldte Ivánka Imre századost, nemzetőrségi titkárát, hogy tájékozódjék a helyzetről.⁵ Mielőtt Ivánka visszatért volna, a minisztertanács augusztus 25-én döntött: Mészáros másnap a bácskai táborba utazik, hogy „ott nagyhatású jelenlétével, s befolyásával a sikert biztosítsa.”⁶ Másnap Mészáros jelenlétében számolt be a táborból visszatért Ivánka a minisztertanácsnak – mint Széchenyi feljegyezte – „a csapatok vigasztalan állapotáról.”⁷ Ezt követően Mészáros még szeptember 26-án éjszaka gőzhajóval Bajáig utazott és 27-én megérkezett a verbászi táborba, ahonnan megküldte a miniszterelnöknek első jelentését.⁸

A hadügyminiszternek ez a közel öthetes kiküldetése egyaránt fontos a szabadságharc katonai (elő)története, valamint Mészáros Lázár politikai megítélése miatt. Katonailag erre az időre esik a déli tábor fővezér-válsága, Mészárosnak az országgyűlés által is elvárt vezérkedése és a Szenttamás elleni harmadik sikertelen támadás. Mészáros életútja és a közvéleménynek sugallt politikai megítélése szempontjából egyaránt tanulságosak ezek a levelek. A Hadügyminiszter már az újoncozási törvényjavaslattal, augusztus 21-én pedig azzal, hogy Perczel vádjával szemben nyilatkozatában azonosult a hadvezetéssel, erősen kompromittálta magát a baloldal előtt. A táborból érkező első levelében kérdésessé tette Ivánkának a minisztertanácsra elhangzott jelentését, s egymást követő leveleiben dicsérte az időközben lemondott Bechtold főparancsnok szaktudását és jószándékát.⁹ Tovább rontotta Mészáros megítélését, hogy bár kezdetben védelmezte a tisztikart Ivánka vádjaival szemben, később egyre határozottabban számolt be a seregrei tisztjei között tapasztalható bizonytalanságról, megosztottságról. (Ez akkor került előtérbe, amikor – a

³ *Közlöny*, 1848. aug. 23.(75) 373. o.

⁴ Miniszterelnök elnöki iratok (Meln.) 1848:565. Szentkirályi aug. 24-én lemondott, helyére aug. 26-án Beöthy Ödönt nevezték ki. L. a *Közlöny* aug. 31-i számát.

⁵ *Ivánka Imre*: Négy havi szolgálatom a magyar hadseregben. Budapest, 1881. 10-12. o.

⁶ Az 1848-1849. évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek. (Szerk. és bev.: *F. Kiss Erzsébet*) Budapest, 1989. 64. o.

⁷ *Széchenyi István*: Napló. (S. a. r.: *Oltványi Ambrus*) Budapest, 1978. 1317. o.

⁸ Mészáros Lázár megérkezéséről és tapasztalatairól, a táborban tartózkodása idején történetekről részletesen szól (a kiadó által erősen cenzúrázott) emlékezéseiben. L.: *Mészáros Lázár* Emlékiratai. (S. a. r.: *Szokoló Viktor*) Pest, 1867. I. (a továbbiakban: Emlékiratok)122-129., 148-164. o.

⁹ Az Emlékiratokban Mészáros óvatosabban fogalmaz: I. 114., 122., 189. o.

rendelkezésre álló erők elégtelensége mellett – az hivatkozási alap volt a támadás elhalasztására.) Nehezítette Mészáros helyzetét, hogy a bácskai tábor királyi biztosa a radikális Beöthy Ödön lett, akit Kossuth javaslatára az országgyűlés szeptember 4-én teljhatalommal ruházott fel;¹⁰ a királyi biztos ugyancsak kritikusan szemlélte az óvatos hadügyminiszter tevékenységét. Mindezt betetőzte az, hogy az augusztus 27-én Bécsbe utazott Batthyányt Szemere Bertalan nem csak a honvédség és nemzetőrség ügyeiben helyettesítette, hanem kormány szinten – a minisztertanács határozatainak megfelelően – ő foglalkozott a hadügyekkel is, azaz gyakorlatilag helyettes hadügyminiszterként tevékenykedett. A két miniszter között korábban is hiányzott a személyes rokonszenv, most pedig Mészárost ingerelte Szemere határozott, azonnali eredményeket sürgető hangneme. Ez magyarázza azt, hogy amíg Mészáros következetesen Batthyáynak címezte jelentéseit, – jöllehet legkésőbb szeptember 1-jén értesülhetett a miniszterelnök bécsi útjáról és visszatérésének bizonytalan időpontjáról – Szemere szeptember 5-én kelt levelére adott válaszával kivételt tett. Ezt a szeptember 8-án kelt választ a „ministerium elnökségének” címezte, ezzel juttatva kifejezésre, hogy a Batthyány távollétében intézkedőknek szól a levél. Befejező soraiban szövé tette a vele szemben mutatkozó bizalmatlanságot, hangsúlyozva: ő mindig kinyilvánította véleményét, s „ha ezen meggyőződés nem illik be a kormányhoz – folytatta – tessék velem parancsolni másképp”. Ingerültségét nem leplezve, a levélzáró udvarias formulát is hagyva, így fejezte be a választ: „Isten éltesse a Ministeriumot!”

Felmerül a kérdés: ha Mészáros aggályai, fenntartásai, a délvidéki hadműveletek sikere érdekében békekötést sürgető nyilatkozatai csak minisztertanács tagjai előtt voltak ismertek (hiszen a levelek érkezésükkor nem is kerültek a szokott módon levéltárba), miként történhetett, hogy a közvélemény értesült a hadügyminiszter óvatoskodó, a rendkívüli helyzethez nem illő magatartásáról? Eltekintve a baloldal lapjától, a *Marczius Tizenötödikétől* és a radikális Madarász-fivérek által szerkesztett *Nép-elem* támadásaitól, a kritikai hangvétel kialakulásában fontos szerepe volt a hivatalos információkkal rendelkező Kossuth Lajosnak, aki szeptember 9-én, katonai eredményeket várva Mészárostól, így írt róla Csány Lászlónak: „csak azután sikere volna, de slendriánja vészbe döntötte a hazát, aluszékonyága nem fogja megmenteni”.¹¹ Ez a vélemény azután – ha mérsékeltabb formában is – a *Kossuth Hírlapja* hasábjain is hangot kapott. Így a lap szeptember 16-i vezércikkében, amelyben Batthyány új kormányának megalapítását siettetett, lelkesedést sürgetett, mert csak az mentheti meg a hazát. Majd így folytatta: „A formákhoz makacs ragaszkodás (hadügyministerünk e nagy hibája) a hazát sírba dönti...” Szeptember 19-én pedig, amikor a közvélemény már valóban türelmetlenül várta a Szenttamás elleni döntő támadást, a hírlap így írt: „A vén asszonyos tevékenység ... nem kevésbé káros a házra, mint az árulás.”¹²

¹⁰ Az országgyűlés határozatát I.: Az 1848/49. évi népképviseleti országgyűlés. (Szerk.: *Beér János*) Budapest, 1954. 214. o. Kossuth Beöthy küldetéséről: *Kossuth Lajos Összes Munkái* (KLÖM) XII. (S. a. r.: *Sinkovics István*) Budapest, 1957. 878. o.

¹¹ KLÖM XII. 900. o.

¹² Kossuth értetlen és ellenséges magatartásában odáig ment – írja hitelesnek tartott fültnúkra hivatkozva Mészáros –, hogy állítólag nyilvánosság előtt kijelentette: „Nincs senki, ki agyonlője Mészárost?” Emlékiratok I. 190. o.

Ezek kétségtelenül kemény szavak voltak. Az adott politikai helyzetben és abban a reményben, hogy az előnyomuló horvát erők felett aratott győzelem erőátcsoportosítást tesz lehetővé, indokoltnak is tűnhettek. Ugyanakkor Mészárosnak az alább közlendő levelekből kicsendülő aggodalma és felelősségtudata, hogy nincs elég embere (a betegek nagy száma lerontja a számszerűen kimutatott létszámot), hogy magát legfeljebb jó lovasvezérnek tartja és ismételten javaslatot tesz új fővezérekre (amelyek egyébként irreálisak), hogy nem kíván támadni a fenyegető kudarc árnyékában, ugyancsak érthető.¹³

Mészáros magatartásának másik összetevője, hogy meg kívánt maradni a maga értelmezése szerinti legalitás terén. Ezért nyugtalansága a fővárosból érkező hírek miatt, ezért kifakadása „a hevesek, a túlbuzgók és a szájhősök” és mindazok ellen, akik lelkesedésükben mellőzni akarták a katonai tapasztalatokat. Így érthető, hogy Melczer ezredes, hadügyi államtitkár lemondásának hírére felajánlotta saját lemondását. A törvényességhez való ragaszkodása oly határozott volt, hogy amikor Batthyány felszólította tárcájának megtartására (mivel a táborban tartózkodó Mészáros szeptember 10-11-én nem mondott le a kormány tagjaival együtt), szeptember 15-én kelt igenlő válasza mellett ezt az igényét erősen hangsúlyozta. Szíves együttműködési készségről nyilatkozva kikötötte: „semmi erőszakos rendszabályhoz járulni nem akarok, minden a fennálló törvényekhez nem illeszthető lépések vételétől felmenteni kérem magamat”, s azt is kijelentette, hogy a seregben semmiféle változásokat, vagy kinevezéseket nem vállal, amelyek nem egyeznek a király által jóváhagyott gyakorlattal. (Igaz, a formák tiszteletének másik oldala, hogy Mészáros a Honvédelmi Bizottmány idején október második felében mint a király kinevezett hadügyminisztere írt alá katonatiszti kinevezéseket.)¹⁴

Batthyány újbóli kormányalakítási megbízása, s annak Mészáros általi méltánylása után a helyzet és a levelek hangneme megváltozott. A hadügyminiszter bízott a miniszterelnökben, a meg-megújuló sürgetések ellenére sem érezte szükségesnek az ellenszegülést. Szeptember 16-án már közölte elhatározását: két nap múlva megindul a támadás. Mészáros emlékirataiból tudjuk, hogy másnap megjött a három hónapja várt eső és a negyvennyolc órás esőzés a felázott talajon lehetetlenné tette a kitűzött támadást. Erről szóló jelentésében részletesen indokolta, hogy miért nem tud az ostrom után akkora segítséget nyújtani a fehérvári tábornak, mint aminőt Batthyány elvárna. (A verbászi tábor nem kapott meg minden tervezett segítséget: sem a gránátosok, sem a borsodi önkéntesek nem érkeztek meg, s a Hunyadi-csapatot út közben fordították vissza a dunaföldvári átkelőhely védelmére.) Ismeretes, hogy a szeptember 21-én végrehajtott, gondosan előkészített Szenttamás elleni támadás ismét sikertelen volt. Szeptember 22-én a hadügyminiszter nagy jelentésben összegezte a történeteket, a kudarc okait, nem kereste a személyes felelősöket (ami a szolgálattól rövidesen visszalépő Kolowrat ezredes esetében ugyan nem lett volna alaptalan) és beszámolt a vereséget követő helyzetről:

¹³ Ezekre a napokra emlékezve Mészáros azt írja, hogy egyrészt a hadi ügyekbe beleszólni nem engedett, másrészt, mivel az ostromra a megfelelő eszközei nem állottak rendelkezésre, s „elhamarkodni nem akartam a dolgot, s azért sürgető ostromra késztetésemre visszahívásom kérésével feleltem, de azért készületeimet folytattam”. Emlékiratok I. 148., 150-151. o.

¹⁴ Mészáros említi, hogy okt. 17-i kelettel Olmützből királyi kinevező okiratokat kapott, amelyek – mint írja – „tán törvénytelen megmaradásomat törvényessé tévék”. Emlékiratok I. 256. o.

védelemre kell berendezkedni, de ennek ellenére csak egy zászlóalj tud a dunántúli sereg segítségére küldeni. Mészáros már szeptember 21-i, azonnal továbbított rövid jelentésében kérte a miniszterelnököt, rendelkezék felőle, hogy hol hajthat jelenlétével több hasznot. Batthyány szeptember 26-án rendelte fel a táborból a hadügyminisztert, aki 28-án – itt közölt utolsó levelében – jelentette, hogy megkapta az utasítást és haladéktalanul indul Pestre. A fővárosba érkezve Mészáros október 1-jén beszámolt az országgyűlésen a történekről és tapasztalatairól.¹⁵ Mint emlékezéseiben írja, nagy meglepetésére lelkesen fogadták megjelenését a képviselők. Igaz, ez a kritikus Kossuth és Perczel Mór távollétében történt.

A jelentéseket átolvasva, azok így egymás mellett kétségtelenül szemléletes képet nyújtanak a bácskai tábor erőviszonyairól, hangulatáról, a változó hadművelési tervekről. Egyben érzékeltetik azt, hogy Mészáros miként igyekezett megvédeni politikai szuverenitását és általában a hadvezetést a szerinte káros civil beavatkozástól, a politikai megfontolások indokolatlan túlsúlyától. Emlékiratait az itt közölt levelek ismeretében forgatva megállapíthatjuk, hogy jóllehet azokat emlékezetből írta, mivel feljegyzéseit több részletben elveszítette, sok mindenre igen jól visszaemlékezett.

A közölt dokumentumok az Országos Levéltárban, az 1848/49. évi minisztérium levéltára anyagában található, döntő többségében a H 2 fondszámú miniszterelnöki, illetve a Honvédelmi Bizottmány, valamint a Kossuth-Polizei-Akten állagban és a nem iktatott miniszterelnöki iratok között. A csak fogalmazványban ismertek a H 75 fondszám alatt, Mészáros Lázár verbászi iratainak ún. kiadvány-sorozatában. A szövegeket eredeti írásformájukban közöljük; a központozáson azonban, ha a szöveg tagolása megkívánta, változtattunk.

1.

Verbász, 1848. augusztus 27.

MÉSZÁROS LÁZÁR JELENTÉSE A TÁBOR HELYZETÉRŐL ÉS HANGULATÁRÓL

Minister Elnök Úr!

Noha rövid it létem óta nem lenne mit tudósítani való, még is teszem, mivel Ivánka kapitány úr által közlött tudósítást lényegesen másképp találtam,¹⁶ mert bárha a horvátok beütnének, és ez által az eddig együtt harcolni szokott katonaság kedélye le hangoltatnék, még is mit bírna tenni velök egy törvényes uton járó kedves vezér, noha nem tudom, de hogy tökéletesen semlegesen nem viselnék magokat, merem kimondani, azonban ha egy felségi manifest előzné a beütést, akkor talán igen is rosszul álnók. Ha a néhányokkal beszékből lehet valamit ki venni, úgy a Dunán általi beütés a rablók ellen semmit sem változtatna a támadási akaratban.

Egy hadi tanácsot tartottam, hol a támadási akarat, tekintve a sok betegeket, melyek az ezerhez közelítnek tekintve némely helyek megőrzése után fent maradt disponibilis támadó erőt, mely ötezerre megy, a nemzetőrségeken kívül, és tekintve ha újra rosszul esne ki, nem találtam nagyinak, még is oda vittem a határozatot, hogy meg tekintve holnap a tért Verbásztól egész

¹⁵*Közlöny*, 1848. okt. 3. (115) 587. o.

¹⁶ Ivánka Imre százados az aug. 26-i minisztertanácson számolt be a verbászi táborban szerzett lehangoló tapasztalatairól.

Pétervárig, még egyet merénylünk, ha ez rosszúl végeztetnék, akkor besánczoljuk magunkat, és további nagyobb szaporításig csak portyázni fogunk.

Péterváradán beszéllek Hrabovszkyval és őt is kérdőre veszem.¹⁷ Holnap után többet. Szives hajlamába ajánlott valódi tisztelettel vagyok Minister Elnök Ur lekötelezett szolgálója

Mészáros Lázár

Meln. nem ikt. ir.

2.

Verbász, 1848. augusztus 29.

MÉSZÁROS LÁZÁR JELENTÉSE AZ AKTUÁLIS KATONAI ESEMÉNYEKRŐL
ÉS A HADERŐ HELYZETÉRŐL PÉTERVÁRADTÓL FEHÉRTEPLOMIG

Verbász 29. Aug. 1848.

Gróf Batthyány Ministerelnök Urnak

Vagyon szerencsém jelteni, hogy tegnapi napon Temerin, Járek és az ujvidéki puskaporos toronynál keményen megtámadták a serbek őrségeinket; Temerinél jelenlétemkor kétszer gyengébben és midőn távoztam erősebben 12 ágyúval és nagy csapatokkal, hanem midőn a gyalogság derekasan megtartotta a helyét és nem hátrált, a lovasság két, későbbben bővebben nevezendő kapitány urakkal, Sándor, Császár és Károly ezeredeből két oldalról megtámadták, többeket össze vágta és a kukoritzába kergették, melly alkalommal Strobel hadnagy ur szurony által hasba sebesített halálra, és négy huszár elesett.

Alig távoztam innét, Járekhoz érve szinte 4 ágyúval és erős csoporttal megtámadtatott az ottani őrség, ott is nem sokára vissza verettetet.

Innét Bechtold hadnagy vezérrel Ujvidéknek tartva 12 huszár kísérettel, közel a puskapor toronynál majd csak nem utunkat zárták a serbek, és ha egy fertály órával késünk, szegény huszárainknak fel kelle vala áldozniok magokat, hogy minket mentsenek, mert alig haladtunk egy fertály órára, meg támadták az ottani őrséget, melly két óráig nagyobb erő ellen védte magát, míg csak egy csapat huszár Ujvidékről oda vágatva vissza nem kergette az ellenséget; ezen szép védelmet az ötödik [honvéd] zászlóalj tette, a hatodik zászlóalj egy csapatja pedig nagyobb erőnek egy pár nappal előbb szényi sáncznál szinte vitézül viselte magát.

Péterváradit várat láttam, lehetőleg jó védelmi karban áll, amint Karlovicze is igen jól van besánczolva, hanem szörnyű sok beteg, 600-nál több, és annyi sok hiányal, melly az elébbi kormány büne, hogy sok pénz és munka kell, hogy jó karban legyen; hat hétre el van látva és nem igen könnyen bevehető.

Beszéltem Hrabovszkyval; akár mit mondjanak tetőtől talpig becsületes ember és pedig magyar szellemben; azt a mit Ivánka mondott vagy rosszúl értette, vagy tévedett midőn illyeseket beszéllet. A nagyobb felebb valók közül mindenik helyén van, és a kötelesség teréről egy mákszemnyit sem mozdul, és ezt kérem a Gróftól, hogy a hol lenne szó róla, Hrabovszky, Bechtold, Eder general, Kolowrath és Bakonyi ezredesekről kereken tagadja és tiszta jellemökről kezeskedhet. Nem úgy van némelly zászló aljaknál mint Schwarzenberg 3-ik zászlóaljánál, és a mint hallom Porosz ezred 3-dik zászló aljánál, a hol vizsgálatot parancsoltam és a bűnöst mellőztem, azaz mellőzteni akarom és pedig büntetéssel. Tót ezredek derekasan viselik magokat.

Slavoniába Roth generalis fel mondta az engedelmisséget Hrabovszkynak; Gradiskaiak készülnek. Jellasits Eszék várát meg szállni szándékozik. Ha a Zanini ezred nem teszi kötelességét, a mint rossz karban áll a vár, nem küldhetvén biztos őrséget oda, pokolra megy.

¹⁷ Mint a következő levélből kitűnik, Ivánkának fenntartásai voltak Hrabovszky altábornagy, szlavóniai főhadparancsnokkal kapcsolatban.

Piret szinte lamentál, a német banátiaknál Mayerhofer agitál, roszt és izgágákat teszen, Weiskirchent megszeretné szálni, és Blomberg ezredet mindenféle bábokkal [így] távozásra akarta rá beszélni, de ez nem engedett reményem, addig is szoros rendeletet küldtem Piretnek.

Székely huszárok érkeztek olly túros lovakkal, hogy csak 96 szolgálatra való; a székely gyalogság első 7-berben talán itt leszen.

Az itteni reménységek nem igen nagyok, mert igen sok a beteg, a honvédek még most sintsenek mindnyájan el látva mindennel, én igyekezek a hiányt pótoltatni, hanem gyéren megy. A sorkatonaságban még nem rossz a hangulat, és ha talán néhány példát fogok tenni a tisztéken, meg is marad.

Néhány nap mulva megpróbáltatom a szerencsét, milly sikerrel nem tudom, hanem egész akarattal, mellyhöz elő készülleteket tétetek, mellyet mostani terjedt állásnál fogva és gyengeségünk miatt nem nélkülözhetek, mondjanak bár mit a hevesek, nem lehet máskép. Ha nem sikerülne, akkor sullyosabb lenne dolgunk, mivel tért kellen engedni és cantonnirungot venni,¹⁸ mellyből aztán a kis had folya, nagyobb erők szerzésig.

Báró Bechtold legjobb akarata és szándéka, a mint is értünk és viszonyainkért buzgó hajlama mellett, a nyilvános véleménytől és szerencsétlen első ütközete ki menetelétől lehangolva, ha ujonnan nem győzünk, a nélkül, hogy ügyünkért akárhol tetszik nyiltan beállni kész ne lenne, kéri el távoztatását, csak hogy Magyarországból nem szeretne kimenni. Én megvallom, becsületes ember létemre, nem vagyok rossz lovasság vezető, de igen is rossz vezér lennék, mivel nekem nincs meg a tudományos hadi szakok esmerete, és én magamat képesnek nem érzem őt helyettesíteni; de itt Magyar országban most egyet sem. Hrabovszky öreg ur, Blagoevics szinte. Ha Legedics el jönne Pestre, ki oda van helyezve mint osztály vezér, vagy pedig Martini ki fogságból most szabadult, de legfőképp erélyes jellemére nézve Benedek; ezek közül lenne egy ide jelelendő.

Ezt figyelembe kérem venni, és szükséges lépéseket megtéetni fő herczeg István által. Én addig mig akarják itt maradok, noha az első ütközet után a pót szerekről kell gondolkozni, ha addig a bán be nem tör, mert ha ez megtörténik, mi lesz akkor nem tudom.

Rossz bőrben vagyunk és ezért kérem az ottani dolgokról tudósításomat.

Isten éltesse a Grófot! Mély tisztelettel

lekötelezett szolgálja
Mészáros Lázár

Meln. nem ikt. ir.

3.

Verbász, 1848. augusztus 30.

MÉSZÁROS LÁZÁR SÜRGETI A DÖNTÉST: MI A FONTOSABB, A DÉLI TÁBOR,
VAGY A DRÁVA-VONAL? HA AZ UTÓBBI, ÚGY ERŐSÍTÉST KÉR

Verbász, 30-dik Aug. 1848.
Ministerelnök Ur!

Nagy szerencsétlenség ért, mert tegnap éjszaka több helyekről egyszerre megtámadták Teme-rint, Jarekot. Készen volt nem sokára a katonaság és lövöldözni kezdett, midőn meggyújtották a két falut, és midőn ezek több helyeken égni kezdettek, a népség kocsikon kivonult, lőn nagy zavar, és a mint tartok tőle, a parancsnokok magok is zavarba jöttek, és elhagyták Temerint, a nélkül, hogy a veszteség nagy lenne; mit ugyan még részletesen nem tudok, de gyanítom, hogy úgy lesz. Verbászon, a hol írok, nagy a népvándorlás, rakvák az útszak kiköltöző családokkal; a legnagyobb szerencsétlenség az lenne, ha a nagy szárazság mellett tűz jönne ki.

¹⁸ Ti. beszállásolni.

Ezen körülmények alatt mi tevő legyek? Még nem tudom; noha a verbászi posítiót olly könnyen el nem hagyjuk, és hacsak lehetséges egy támadást is merényleni akarok. Mi sül ki belőle???

Most innént nem távozok, mivel tudom a hangulat még alább fog szállani; és a mit lehet tennem, tenni fogok, hogy szét ne bomoljon minden. Kérem ministerelnök urat: Klauzál major urat hozzám mennél küldeni elébb, hogy mindent ne köllessen magamnak írni.¹⁹

Méltóztassék tovább vagy maga fejéből, vagy pedig ministerialis tanács útján a kérdést kitézni: vajjon hol lenne szükségesebb a katona, a Duna s Tisza között? hol már rablások, gyűjtogatások történnek, és hol az ellenség hódítólag mozdul elő, – vagy a Dráva táján? hol csak félni, vagyis tartani kell. Ha az itteni katona-erő szaporítást találnák jobbnak, úgy kérem a pécsi honvéd zászlóalját, Vásáét, Sándor huszárokkal, és ha az ezrednek osztályai még mind Magyarhonban nem létezne, Miklós huszárokat ide rendelni. A mint szinte a Prinz von Preusen ezredjét is erre utasítottani.

Mihelyest a többi részleteket megírhatom, megirom, – és talán kormánybiztos úr Beóthy maga is meg fog jelenni, bővebb felvilágosításokat adandó. Mély tisztelettel:

Mészáros

Másolat. Meln. 1848:788.

A levél eredetijét a Bécsben lévő Batthyányhoz továbbították. A másolatot Jászay Pál, a miniszterelnök elnöki titkára készítette.

4.

Verbász, 1848. augusztus 31.

MÉSZÁROS LÁZÁR A DÉLI TÁBOR VEZÉRLÉTÉNEK MEGOLDÁSÁT SÜRGETI

Verbász 30-dik aug. 1848.

A ministerelnök úrnak

A temerini és jareki veszteség után némelly zászló aljak, és jelesen Vasa, Porosz Herczeg, Schwartzenberg, és az 1-ső huszár ezred, alsóbb fokú tisztei, politicai állásuk, a többi honon-kívül fekvő nem magyar ezredekhözi kapcsolat felől kérdezősködvén, és tovább az itteni sereg elégtelenségéről és felszereléséről nyilatkozván, ha meg nem tagadták is közre-munkálkodásukat, de mégis mihelyest kételkedést mutattak a győzelem felől, nem akartam kitenni magamat, hogy ha valami bal eset előadja magát, hogy az egész megyét rablásnak tegyem ki. És azért most, míg csak valami nem történik a Dráva felől, mi itteni állásunkat könnyitené itt támadólag nem mehetek előre.

A mennyire lehet, közöselésemet Futakkal, meg a csatorna vonalát, meg akarom védeni, hogy így Pétervára nem keríttessen körül, és hogy egy része Bács megyének menten maradjon.

A pesti félelmek és tartások, hír szerint ide is jövéen, ezek is rosszul hatnak.

Bechtold altábornagy is, több szemrehányások és nyilvános nem legkedvezőbb fölötté nyilatkozatok után, hivataláról lemondott, és hogy az egész bomlásba ne jöjjön, megkértem még 8 napi parancsnoksági tartásra, mi után Eder generálnak adom által; Fack ezredet Becsére küldöm, a banátusi közöselés megtartására, – itten helyettes vezérőrnagyokká gróf Kollowrath és Bakonyit rendelvén.

Ha katonai tudományom tovább menne egypár lovas ezred vezetésénél, nem vonakodnék az itteni sereg átvételétől, – de így, lehangolt tisztekkel és egy ellenséggel szemközt, mellyet üldözni,

¹⁹ Klauzál József őrnagy és osztályfőnök a hadügyminisztériumban. A jelek szerint Mészáros mellett Jeney József hadnagy és miniszteri titkár szolgált. Ő készítette a csak fogalmazványban (Verbászi iratok, kiadványok) fennmaradt jelentéseket.

eltörteni, igen is szükség s igazságos, de a mellyek közt már több határőrök is mutatkoznak, kik katonaságunknak szemet szűrnak és gondolkozásra gerjesztik, nem találom magamban azon erélyt és erős jellemet, melly az egészet jóra bírná vezetni, és czélt érteni velünk.

Azért is Legedics vezérhadnagyot, vagy ha ez nem jött lenne már Pestre, Martini vezérhadnagyot, ki Bécsben van, vagy Benedeket, ki már fel van kérve, és a kit Ő Felsege egyenesen ide parancsolhat, vagy Gyulay vezérhadnagyot, szinte gróf Lamberget ajánlom.

Engemet pedig vagy miniszternek megtartani, vagy pedig máskép velem intézkedni; hanem kikérem a törvény szeres utat, mivel a sereg itt semmi ollyas behozott módoktul elválni még képes nem volt.

Addig is kérem: a lovak vásárlását, ágyúk alá, szekerészek fogadását, lőszerk készítését tovább is sürgetni.

Mészáros Lázár
hadügyminister

Egy lovas ezred ideutasítását sürgetőleg kérem.

Másolat. BM eln. 1848:826. Közli Deák, Levelek 204-205. o.

A levél eredetijét a Bécsben lévő Batthyányhoz továbbították. A másolatot Jászay Pál készítette.

5.

Verbász, 1848. szeptember 2.

MÉSZÁROS LÁZÁR JELENTÉSE A MAGYAR TÁBOR ERŐVISZONYAIRÓL ÉS HANGULATÁRÓL;
A RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ ERŐK NEM ELÉGSEGESEK A SZENTTAMÁS ELLENI TÁMADÁSHOZ

A hadügy minister
Gróf Batthyány Lajos Ministerelnök úrnak
Verbász 2-ik September 1848.

Budapesten

Előbbi két tudósításaim következtében, és tapasztaláson szerzett meg győződéseim, egybe vetve az itteni sereg állapotát, számát, hangulatát, mérve azon segéd forrásokkal, melyet az ellenfél minden tudósítások szerint bír, sajnosan kell ki jelentenem, hogy támadási reményem egészen el enyészett.

És ha nem enyészett el egészen, el enyészett addig, míg tetemes pótlék sereg nem érkezik. Meg lehet, hogy ezen a hiányokon egy erélyes, jó hírt, katonai tudományt bíró magyar vezér segíthetne, hanem sem a mostani vezér (ki mellékesen legyen mondva kéréssemre addig tartja parancsnokságát, míg felváltója ide érkezik), sem pedig én, kibem a bizalom emberileg tekintve nem csökkent ugyan, de politikai tekintetre nézve hiányzik, mivel az gondoltatik, hogy állásomnál fogva mást vagyok köteles tenni, mint sem az összes sereg érdeke kívánja.

Ezek így lévén, és mivel Temerin és Járek akkor gyűjtatott fel, s hagyatott el, midőn egy pár nap múlva a támadási terv meg érlelve végzésbe ment volna.

Azólt a hangulat, betegség, s fáradtság által le szálva a közlegénységénél, és az alsóbb fokozatú tisztelnél; pesti ros hírek, az ottani aggodás, a Duna jobb partján történt határőrző katonai ki fejtése,²⁰ mely a mint morális segélyt nyújt az itteni lázadóknak, és a fellázasztolt határőrök, az áttellenünk álló csoportnak tartalékot nyújt annak, úgy a mi támadási szándékunkra, szinte minden Operatióinkra zsibbasztóan hat; úgy mondom ezek az alsóbb fokozatú tisztelnél, az ön erőbe bizalmatlanságot gerjesztett, mely sánczok megtámadását, már egyelőre ha nem lehetetlennek, de a mostani erőnkkel, kivitetlennek nyilatkoztatik.

És midőn ilyes nyilatkozat létez az egésznek veszélyeztetése nélkül, a támadásról le kellett mondani.

Az őrnagytól kezdve egész a vezérig, mind becsületes derék szellemű egyéneknek találtam, és tapasztaltam, és bár ők is gyengéknek tartják erjüket, még is a meg támadást örömmel merénylették volna, mert azok kik nem kedvelték talán a dolgot betegek lettek, és eltávoztak.

²⁰ A kijelentés Jellasics helyzetének Verőce és Szerém megyében bekövetkezett megerősödésére utal.

Ki veszem Castiglione ezredes urat, ki valósággal beteg, meg lehet hogy mások is szinte betegek voltak, hanem mivel leköszönések egymásután történik, egy kissé gyanúsokká lettek.

En igyekeztem a tisztet felvilágosítani, de telyesen nem sikerült, és így egyik zászló alytól a másikba el harapódzik a vitatkozás, a bizalom alább száll, és minden zsibbasztatik.

Már két napon tartottam hadi tanácsot, a melybe két kérdést tűztem ki vitatás alá, az első, lehet e támadólag elő menni, és mikép? a másik védelmezőleg lenne e czélszerűbb az eljárás?

Az elsőre mind annyi főnökök egy hangal nemmel feleltek, az okok e következők voltak, itten Verbász, Kis és Ó-kér között a gyalogság száma áll 5000 egy néhány százból sorkatonaság és önkéntesek, lovasság 1200, – 33 ágyú. Az ellenségét mindannyi tudósítások Szt. Tamáson három ezerre számolják, hozzá vetvén a helység természetes és mesterséges erősítését, a hadtudomány – mivel fedetten várhatja be ellenfelét – háromszorta szaporodotnak, azaz erősebbnek mondja.

Ehez jön a római sánczokba létező fegyverbe gyakorlott, löszerekkel bőségesen ellátott népség, melyhez járul még az is, hogy a bánáti és dunai részen Carlovicza összeköttetésben lévő helyzetét, – mely legegyszerűbb vonalon huzhat magához annyi segílyt, a mennyi szükséges, külömbféle czélyainak elérésére.

Továbbá a betegeknek igen nagy száma, mely naponta még szaporodik, s a többieket lankadságba hagyja közel 2000 Szeged, Szabadka, Verbász, Becse.

A határ őrók a Duna részén tett meg szállások és az átkelési pontokon helyek őrseregekkel lett ellátások.

Végtére azon figyelem, hogy ha a Sz. Tamási ostromlás rosszul és sok veszteséggel ütne ki, akkor a canális lineát²¹ se lehetne meg tartani, és akkor ezt az itt létező kis sereget, Szabadkáig kellene visszahuzni, és Bánát is, azon Ó Becsei gyenge őrizet mellett nem birhatván sokáig meg tartani a közlekedést, talán egészen veszélyeztetve maradna. Ellenkezőleg ha a védelmi rendszernél maradunk, és a canális lineát meg tartjuk, úgy a mint a Bánát egyrészből oltalmazva lehetne, úgy más részről Bács vármegyének nagyobb részét is talán a sok rablásoktól, és dúlásoktól meg menteni lehet, meg menteni annál inkább, ha a körülmények engednék, hogy még két magyar lovas ezred egy vagy két ágyú teleppel és Galiciából várandó, és kocsikon ide küldendő Porosz herczeg- és Leiningen sorezredekkel; és ha Horváth országgal a kibékülés hová hamarébb meg történhetnék, még a Dráva részéről is egy pár sorkatonasági zászló alyak ide rendeltetnének. Folytatás holnap.

hadügyminister
Mészáros Lázár

Meln. nem ikt. ir.

6.

Verbász, 1848. szeptember 2.

MÉSZÁROS FOLYTATÓLAGOS BESZÁMOLÓJA:

CSAK A HORVÁTOKKAL VALÓ BÉKEKÖTÉS ESETÉN TARTJA ELKÉPZELHETŐNEK
A SZERBEK ELLENI SIKERES FELLÉPÉST; SÜRGETI, HOGY MENTSÉK FEL A FŐVEZÉRSÉG ALÓL

A hadügy minister
Gróf Batthyányi Lajos Minister elnök urnak
Verbász 2-ik September 848.

Budapesten

Tegnapi levelemben²² ki fejttem általánosan az itteni állapotot, mely a támadólagi el járást nehezíti, most a mennyire lehet részletesen fejtem ki.

²¹ Ti. a Ferenc-csatorna vonalát.

²² Az előző levél fogalmazványa szept. 1-én készült. Erre utal ez a levélkezdet.

Báró Bechtold hadnagyvezér úr több hibákat követhetett el, a mint is talán el követett, csak hogy nem szándékosan, mert ő egész lélekkel vitte az ügyeket, és azt tette a mit meggyőződése sugalt, hogy nem jól ütött ki, okai részint a körülmények, részint beteges állapota némely főtisztnek, mely a kiadott dispositiót olykor változtatta, midőn orvoslása lehetlenné vált, részint pedig a felszerelés hiánya, és több más események, melyek a számításon kül fekszenek, és amelyeket előre látni nem lehet. És ha ez így történt, még is magamat ki nem véve, még is mint vezér leg többet tud, és ezért én szerencsésnek tartom magamat, hogy még itt van, mit 47 évi szolgálata, és rangja, bár mit mondjanak a fiatalok, a hevesek, a túlbuzgók, és a szájhősök, legjobb garancia, hogy a bomlásnak eredt test²³ egész szétoszlásba nints, és ha nem tett is sikertelyes szolgálatot még is fel áldozásáért jutalmat érdemel.

Eder Generál, gróf Kolovráth és báró Bakonyi ezredesek, Aulich alezredes Lahner, Devitte, Nagy Balázs őrnagyok, egész lelkesedéssel szolgálnak. Hanem a mint mondják, az okoknak kutatása, a miértet tudni kíváncsiság, a szóváltás, a kisebb fokozatban létező tisztelnél, és a mint mondják Schwarzenberg és Porosz 3-ik zászló alyaknál kezdődött, és a többibe áthatott, ártatlan mértékben Sándor gyalogságnál, és semmi foganattal a székelyeknél, kik egyenesen minden szóváltás, jogi vitatkozás ellen nyilatkoztak. Ha a harmadik zászló alyak helyett egész ezredék lennének itten, lehetne sokat változtatni; de mivel már majd mind annyi tisztségre alkalmas altiszt, tiszté lett, hát ilyes rendkívüli eszközökben sem lehet találni orvoslást.

Fackh ezredes ur, ki itt alkalmaztatott régi derék katona, és jó szolgálatot fog tenni, hanem míg a törvény szerűség áll, őt dandárvezérnek tenni annyit tenne, mint az érdemes ezredeseket szomorítani, noha őt később kineveztetni megérdemli. Az emberek sok fáradozása, az álgyuk, *lőszert nehéz pótlása, melyek között a nehéz 12 fontosokra, még most sem érkezett Pestrül a szállítás*, mert ezekkel, és a mozsarakkal akarták Szt. Tamást be venni, az emberek betegeskedése, az új lovak és szekereszek nehéz betanulása, mind meg annyi akadályok melyeket az idő orvosolhat.

Jól tudom ezeknek daczára vannak, kik két zászló vagy 4 zászlóalyal be tudják, vagy be tudnák venni Szt. Tamást, és én is az voltam, ki elegendőnek találtam az itteni erőt, hanem midőn egy erős helynek kell menni, minden tartalék sereg nélkül, bizony kétszer alszik, ha minek előtte meg teszi. Mert ha be veszi Szt. Tamást erő veszteséggel, és aztán az erősített Turiával – Földvárrel, kell nékie meg birkózni, és aztán késznek kell lenni meg vívni a római sánczokkal, melyek szerb csajkás, és lázadt határőrző erővel segítettnek; és ha csak egy harmadát vesz, és pótlékra számot nem tarthat, és ha oly helyeken kell küzdeni, hol lovasságát, mely egyedül mentheti nagy veszedelemtől, nem használhattya, nem marad más hátra, mint vagy mindég győzni, melyre a sok küzdelmek utáni bágyadsága nem jogosíthatja, vagy pedig ha a bal események szövetkezének, rosszabb körülményekben hátrálni, és akkor Bács megye veszve lenne. Így pedig 5200 gyaloggal, és 1200 lovassal, kik a síkon mindég győztek, – ha a csatorna vonalt meg lehet tartani, egy részét Bács megyének addig is óvni lehetne, míg leg alább egy ezred lovasság küldethetnék ide, hol azt én egy ezreddel nagyobb mértékben portyázó csapatokkal (Stref Commanden) a sok rablóból menteni lehetne, és ha aztán a még útban lévő porosz herceg két és Leiningen egy zászló alya, némely honvéddel ide csatlakozhatna, akkor még a sánczoknak is nekeie lehetne menni, de ezek nélkül bár mint óhajtanám, magam sem merném a megtámadást ajánlani, mert vagy nem vitetne egész lelkesedéssel, vagy ha veszteséggel lenne párasolva, a le hangolt kedélyek valami rosszabbra is jutnának.

Ezen kedélyi le hangulatnak oka a slavon horváth mozgalom, mely meg tagadja a slavon főhadai parancsnokságnak az engedelmet, báró Jelasichnak hódol, a Duna és Dráva átkelési pontokat meg szálja, támadással fenyeget, erőnkét gyengíti, az alattvalóknál gyanút gerjeszt mint ha ügyünk, mivel az engedelmességhez szokott határőrzők is láttatnak az ellenfél soraiban, mivel cs. kir. goljokkal lőnek felénk, tehát nem igen létez támadási vágy.

Ha tehát győzni akarunk, és pedig tél előtt, a horvátokkal mulhatlanul kibékülni kell, mert ha ez nem történik, a seregre mostani rendszerével számítani nem lehet, lehetné e más rendkívülivel lelkesedést gerjeszteni nem tudom, de ha lehetne fiatalabb embereknek kellene használtatni, kik a régi rendszerről mit sem tudnak, ezt azonban próbálhattya kiki, csak nem én.

²³ Ti. a hadtest.

S így ismétlem béke a horvátokkal, mert más képp nincs boldogulás itt, már azért is, mivel a dunántúli mozgalmak morális erőt nyújtanak ellenfeleinknek, azon hiedelem mellett, hogy ő miattok történnek, ellenben világosan nem látván a tisztek, bizonytalanságban vannak, valyon az itteni mozgalom nem történik valami titkos indokból. És azért is a tisztek lassan lassan távoznak, mi újra a seregnél lélekbeli aggodalmat szül. Röviden: ha felőlről nem jön valami vígasz, vagy támasz, mely a kötelesség érzetét ébresztenék, úgy a sereg itt a huszárokon, Bakonyiakon, Gyulaijakon kívül talán szétbomlik, és én Szabadkának fogok tartani, és Bács megye áldozva lesz.

Horváth fő ispán úr, a megyei több tisztviselővel együtt, ernyedetlenül végzik hivatásukat, és mindent tesznek, hogy a sereg, és a nép sorsán könnyítsenek.

Az összes minisztérium nevében méltóztatott a belügy minister egy hivatalos iratot küldeni melynek részeire válaszolok.

1-ször Proclamatióra nézve: kihirdettetik hónap.²⁴

2-a Báró Hrabovszky addig marad, míg utódja oda ér,²⁵ de ha már elment lenne, Zahn hadnagyvezér úr kezében a vár, szinte igen jó kézben van, és előbb meg hal mint sem átadja, ha csak Ő Felségétől magyar minister ellenjegyzése mellett nem parancsoltatna. Külömben igen is igaz, hogy csak két hónapra van el látva,²⁶ de ha tovább is tartana az egész körül kerítés, egy kis takarékossgal három hóig is meg fogja védeni; addig pedig, ha a hon erős, meg szabadíthatja, mert ha hat óra akarta volna el látni magát, úgy több százezrekre lett volna szüksége, mivel a finans-minisztérium talán nem is disponálhatott.

Mi Sz. Tamásnak bevételeit illeti, az előbbiből a lehetetlenség ki látszik, és mivel énnekem nem szabad feljönni míg Szt. Tamás az ellené, ezt pedig a sereg mostani, lelki és testi állapotával mint mondám nem lehet, miniszternek Pesten és generálnak Verbászon egy uttal lenni megint nem lehet, tehát vagy az egyiktől vagy a másiktól felmenteni kérem magamat, kijelentvén ünnepélyesen, hogy mint vezér sem maradhatok, másod rangú szerepben, azonban szolgálatomat ajánlom. De ha vezérnek itt akarnak hagyni, minden felelőség alól magamat szinte felmenteni kérem. Kijelentvén tovább, hogy ha Bechtold hadnagy vezér helyében, ki 5 nap alatt el akar innen menni, egy alkalmasabb vezér nem küldetik ide nálamnál, a fenforgó körülmények közt Verbászt el hagyni kénytelen lennék, és Szabadkának tartnék, ott besánczolván magamat, Szegedet pedig védve, nagyobb erőt, és jobb vezetést tartoznék el várni.

Mindenesetre pedig akár ki vezetendi itt a vezérséget, a már 10 napok előtt kért karmesteri,²⁷ és mérnöki tisztek le küldését az osztrák minisztériumnál sürgettetni kérem; legjobb szeretném, ha Klauzál major úr jöhetne ide.²⁸

A mint figyelmeztetni bátor vagyok, hogy Szeged, Szabadka tábori erősítését mennél előbb meg kellene kezdeni, hogy erős helyek legyenek, a honnét az operatiók vitelét könnyíteni lehessen, mellyet gondolatom szerint még az ujjonczozás el nem végződik, 4 lovas huszár ezreddel lehet itt csak sikerrel vinni.

Mészáros Lázár
h. ü. m.

Meln. 1848:573.

Az utolsó bekezdés Mészáros s. k. írása.

7.

²⁴ Szemerének a minisztérium nevében a hadsereghez aug. 30-án intézett proklamációjáról van szó. L. a *Közlöny* szept. 1-i számát.

²⁵ Hrabovszky altábornagy, szlavóniai főhadparancsnokot a magyarországi (budai) főhadparancsnokság élére nevezték ki, de csak szeptember elején foglalta el állomáshelyét.

²⁶ Ti. Pétervárad erődje.

²⁷ Ti. vezérkari tiszteket sürget Mészáros.

²⁸ Klauzál őrnagy végül leutazott a táborba és ő dolgozta ki a Szenttamás elleni támadás tervét.

Verbász, 1848. szeptember 4.

MÉSZÁROS SAJNÁLATTAL ÉS ELISMERÉSSSEL SZÓL A LEMONDOTT BECHTOLD FŐPARANCSNOKRÓL;
BESZÁMOL SZERVEZŐ TEVÉKENYSÉGÉRŐL, TERVEIRŐL ÉS JELENTŐS ERŐSÍTÉST KÉR

Hadügyminister
Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök urnak

Pesten

Verbász szeptember 4-én 1848.

A mitől tartottam, megtörtént – hadnagyvezér úr báró Bechtold, részint hogy sikert nem nyertek itteni eljárásai, részint az ország gyűlési vitatások, részint a tiszték közötti hangulat megsebesítvén érzését, leköszönt; melly leköszönést mellékletben idekapcsolom azon jegyzéssel pedig, hogy ha bár szerencsétlen volt is törekvéseiben, én őtet olly tiszta szándékúnak és hazai ügyünkhöz olly buzgó hajlamúnak tartom, hogy inneni eltávozását igen sajnálom.

Minekeltötte eltávozott volna egyenes, megérdemlett és érdemeihez mért elismerésemet s köszönetemet kijelentettem, működéseit Ő Fennségének a Nádornak és a ministeriumnak valami jutalmazásra beadni megígértem és ezennel teszem is. A mozgó hadsereg fővezérletét addig is, míg valami hadnagyvezér, ki több szerencsével bír, ide nem érkezik – Eder vezérőrnagy és dandár parancsnok urnak által adtam; az elsőt pedig sürgetőleg kérem, mivel mint kijelentettem, sem Eder generalis úr, sem én fővezéreknek valók nem vagyunk. Azért is újra ismétlem a már elébb nevezettek hadnagyvezérek közül egyet minél elébb ideküldeni.

Míg ez megtörténne, henyélni nem fogunk, – három nap alatt koncentráltabb állásban fogunk létezni Verbász, Kis Kér, Feketehegy, Ó Becse között, és ha Pétervára négy száz ökörrrel el lesz látva, Futakot is elhagyjuk; az ottani hadi erőt is idehúzódnak. Addig a másik székely zászlóaly is ideérkezik.

Midőn ez megtörtént koncentrált helyeinkből mozgó csapatokkal fogjuk bejárni a tért, innen Pétervárig, egy részről védve a megyét, más részről, ha gyengéjét találjuk az ellenségnek, azt megtámadandók.

Addig is sátorokat gyűjtök; nádakból gunyhókat építetek, hogy az esős idő előtt a sereg kissé védve legyen, nehogy ha a hideglelés megszűnik, a vérhas kezdődjék.

A tiszték közti hangulaton javítani igyekszem, a végeszközhöz is nyulandok, t. i. a tiszteket eleresztetni, altisztiket tisztékké kinevezni, hogy így háladosokat teremthessek, kik igazságos ügyünknek jobb szolgálatot teendének.

Mit csekély tudományom nyújthat, eléveendem, hogy állapotunkon javítsak. Isten adja, hogy tartson még tizennégy nap a szép idő és hogy így valamit elkezdhessünk. Minden esetre kérem azonban, hogy a kért segítségeket, ha lehet, idemozdítani, szíveskedjék és pedig legalább 3000 főnyi gyalogságot és egy lovas ezredet, ha nem többet – mert a szolgálat valóban nehéz, betegeknek száma nagy és bányadt sereggel nem igen sokra mehetni.

Ha, mivel az eszéki várparancsnok a 8-ik honvédszászlóaljat a várba be nem bocsájtotta, ez az [nél]kül is legközelebb áll, ide Verbászra lehet[ne] disponálni, a többi elvárando segítségek [között] ez ránk nézve mint leghamarabb érkezhető, legkedvesebb volna.

Mészáros Lázár
hadügymin.

KPA 100.

Bechtold vezérőrnagy említett, Verbászon szept. 3-án kelt lemondó levelének eredetije a levél mellett található. Az utolsó sorok zárójelbe tett kiegészítései a sérült szöveg rekonstrukciós kísérletei.

8.

Verbász, 1848. szeptember 4.

MÉSZÁROS TÁMOGATÁST KÉR MOHOLY ÉS ADA HELYSÉGEKNEK

Minister Elnök Urnak!

Moholy és Ada helységei, mellyek lakosai egy mást segítve a rácz dúlástól meg mentették magokat,²⁹ de tartván ne hogy újra meg támadtassanak, és akkor fegyvertelenül találtassanak, hozzám folyamodtak pártolásért, mikép a magas ministeriumtul részükre fegyvert eszközlenék. Igazságosnak látván, hogy azok kik a veszély helyéhez olly közel állnak, védő szerekkel láttassanak el, tehát ezen két szomszéd magyar helység ügyét szives figyelmébe ajánlva, kérésökhöz magam kérését is csatolom.

Verbász 4-ike 7-b 1848.

Mészáros Lázár
h.ü.m.

ONÖHT 1848:3992.

9.

Verbász, 1848. szeptember 5.

MÉSZÁROS JELENTÉSE PERLASZ BEVÉTELÉNEK KEDVEZŐ HATÁSÁRÓL,
JAVASLATA A KITÜNTETENDŐ SZEMÉLYEKRE

Minister Elnök Ur!
Verbász 5-d 7-b 1848.

A Perlazi tábornak elfoglalása³⁰ annyira segített működéseimben, hogy most a politizálás félben szakadt, és a tiszték hódolatokat jelentették s így remény van hogy támadólag is mehessünk, mihelyest egy kis segély erő érkezik. A katona bágyadt itten, mivel terjedt állásban fekvén mindennap riadaloztatott. Hogy hamarább hagyám tétlenségemet és egy kissé több nyugvást szerezzek, Verbász és Kis Kérre vonultam, Ő Kért azonnal foglalandó mihelyest segély érkezik.

Hogy hamarább kapjak valamit, a kormány biztos Beöthy ajánlatára a 8-dik honvéd-zászlót! Dárdáról ide parancsoltam.³¹

Ha horvátokkal békülhetünk, itt 14 nap nagyában vége lehet. Hanem télre is három huszár ezere nélkül itt békesség nem lehet és a szükséges 5-6 ezer gyalogtul.

Az ujjoncozást itt csak egy 1/3 részben lehet talán végbe vinni.

Fogyatkozásunk nincs még, hanem ki is szívják ezt a megyét, ha pénznel nem láttatunk el a természetményeket kész pénzben fizetni, ezt a fáradságot, ezen ló fuvarozást, ezen természetményi és szükségí szolgáltatást csak ez a megye bírta tenni, hanem teheti-e sokáig? nem tudom.

Bezerédy Miklóst ki ernyedetlen működéssel tartotta a Dunai vonalt és békét tart fenn őrnagyá kinevezni kérem, ez több szolgálatot tett és tesz, mint mind annyi többi ide való nemzet őrseregi őrnagyok.³² És most is, hogy alsó Bács nyugodt az ő jelenlétének és működésének köszönheti.

²⁹ 1848. júl. 18-án.

³⁰ A Nagybecskerek közelében, a határőrvidéken lévő perlaszi szerb tábornok Kiss Ernő ezredes csapatai szept. 2-án foglalták el.

³¹ Erről a rendelkezésről Kossuth azt írta Csány Lászlónak, hogy a zászlóalj átszállítását meg akarták akadályozni, de elkéstek.

³² Bezerédy Miklóst Batthyány szept. 21-én Bács megyébe a dunai őrvonal parancsnokául díj nélküli nemzetőri őrnagynak nevezte ki. L. a *Közlöny* szept. 23-i számát.

A finansz minister több kinevezéseket kíván az ő szabad csapatainál.³³ Mivel a törvény eddig csak az Elnök urnak adja, tessék azt megtenni, mert a rendes katonaságnál én egyszerre obristleutnantokat nem nevezhetek ki. De Ön igen is a honvédeknel vagy nemzetőrségnél, mivel is a finansz minister urat kegyéhez utasítottam.

Mészáros Lázár
hadügyminister

Minden esetre kérek utasítást, ha szerencsés lehetnék, mibe ereszkedhessek. Ha szerencsétlen, míg több erő jön és a rosz időn tégyen e fegyver nyugvást, mit csak leg desperatussabb esetben tennék. Ha horvátokkal meg lesz a béke, akkor is hamar vége lesz, de csak naggyába.

Perlaszi ütökötért Vetter Oberstleutnant urat a ministerium adja be ő Felsőségének, második Obersternek, néhány István és Leopold keresztet kellene kikérni elosztogatásul Blomberg, Kiss, Vetter és még 4 vagy öt más egyéneknek, kiknek nevei most hamar eszembe nem jutnak.

Valami 20 meda[l]likat, még a magyar el készül szinte kérni kell az osztogatnunk.

az ki felyebb

KPA 99.

Mészáros s. k. levele

10.

Verbász, 1848. szeptember 8.

MÉSZÁROS INGERÜLT VÁLASZA A MINISZTERIUM UTASÍTÁSÁRA

Verbász 8-dika 7-b 1848.

A Ministerium Elnökségének!

Belügy Minister hivatalos közlésére 834/B 5-dik 7-ber³⁴ vagyon szerencsém viszont közleni.

1-szor. A mint méltánlom a képviselő ház által ki mondot bizalmát erántam, ugy képességet vezérségre magamban nem találván, nem fogadhatom el, igérem azonban itt maradásomat a meddig szükségesnek fogom látni.

2-szor. Bakonyi ezerekes úr ugy is főszerepet visel a mostani látható mozgo sereg parancsnokánál, Eder generál urnál, hanem ha a ministerium még eddig nem szokot rendszer ellenes elő léptetéseket óhajt, ezt ám tegye ön felelősége alat, én nem tehetem, mert a rendet felbontanám, a gyengén álló engedelmességet, éppen talán a legszükségesebb perczen ellen állással cserélném fel, és szinte a mint én öregebb generálnak nem akarok parancsolni, ugy Bakonyi ezerekes ur minden rendkívüli előléptetéssel járó parancsnokságot egy öregebb pajtásának ő alája vetésével el nem fogadni nyilatkozattata, és quietálását is beadni kész, minek előtte el fogadja.

3-szor mi a kedélyek t.i. a tisztii kedélyek meg nyugtatását illeti, meg van téve, kinek lelkiismerete ellen lenne az itteni működés ugy is az elementelre kínáltatot, de többre és nyilvános lépésekre nem tartom itt még az időt, ha valaki próbálni akarja, próbálja a mint nem javaslom, ugy azért is nem tehetem, mivel nem vagyok bizonyos nem teszek jó helyet rosszat.

4-szer. Mihelyest még egy zászlóalj fog ide érkezni, meg próbáljuk szerencsénket, elébb nem, mert ha tennök és nem sikerülne, akkor a csatorna vonalt el kellene hagyni, ezt pedig koczkázni nem akarom. Ha egy magyar lovas ezerekes nem fog ide indítatni, ugy ha Szt. Tamás be is lenne véve, nem mentheti meg a megyét a rablástol a mostani minden nap gyengébben levő két huszár

³³ Vagyis a Hunyadi-csapatnál.

³⁴ L. Belügyminister, elnöki iratok, 1848:834.

ezered. Ha pedig 3.000 gyalogság nem érkezik ide, úgy be lehet talán venni Szt. Tamást, de nem a romai sánczokat, és így Bács mentve nem lesz.

Végre örülnék, ha hazámnak szolgálatot tehetnék, hanem így a milly erőben most vagyunk és a milly bizodalommal vannak tőlem kezdve mind annyink eránt, lehetetlen hogy lelkesedés legyen. Én még mindig megmondtam győződésemet, ha ezen győződésesem nem illik be a kormányhoz, tessenek velem parancsolni más kép.

Isten éltesse a Ministeriumot.

Mészáros Lázár
h.ü.m.

KPA 80.

11.

Verbász, 1848. szeptember 10.

MÉSZÁROS KÜLÖNBÖZŐ KÉRELMEKET ÉS FELTERJESZTÉSEKET TOVÁBBÍT BATTHYÁNYHOZ

Gróf Batthyányi Lajos Minister Elnök Urnak

Több rendbeli folyamodványok érkeznek hozzám, melyeknek el döntése nem tőlem függ és azért vagyok oly bátor négy ilyen folyamodványt azon őszinte kéréssel be nyújtani, hogy azokat szives figyelmébe vevén szerencsésekké tehesse.

sub a) 10 v. 12 község folyamodását s kérését oly bizodalmas egyéneinek, melyet én is annak tartok, Bezeredy Miklós urat őrnagyi tisztségre kinevezni méltóztatnék.

b) Az ötödik honvédi zászlóaly szinte tőn ajánlásokat, melyeket szinte Elnök ur szives intézkedésének bemutatok.

c) Forster Benedek Tólna megyének kiérdemllett alispánja, ki fiát valamely honvédi zászlóalynál hadnagynak kineveztetni kéri.

d) Szeged városának kérését, mely által gyutatsok birtokában szeretne jutni, szinte Minister elnök úrhoz utasítom.

Többektől, egy minister úrtól is szinte az országos biztos úrtól is fel kérve,³⁵ miképp Tóth Gáspár pesti nemzetőrségi kapitány és erélyes polgár érdemeit méltányolva, annak fiát Sándort – altisztet a Schwarzenberg gyalog ezrednél – tisztnek nevezném ki; sorkatonaságnál most még nem tehetve, mivel nyolcz hónapos katona, a Honvédek pedig nem lévén kezem alatt oda sem, és így Tóth Sándor altiszt ügyességét, szolgálmat, ki tüntető viseletét csak minister elnök úr birhatya, atya érdemeivel együtt³⁶ meg jutalmazni.

Verbászi ir. K/65.

12.

Verbász, 1848. szeptember 11.

MÉSZÁROS FELTERJESZTI A MINISZTÉRIUMNAK A PÉTERVÁRADI FŐPARANCSNOKSÁG JELENTÉSÉT
A SZERB FELKELŐK ÁLTAL KEZDEMÉNYEZETT FEGYVERNYUGVÁSRÓL

A Hadügyminister

³⁵ Az országos biztos Beöthy Ödön volt.

³⁶ Tóth Gáspár szabómester, Petőfi támogatója.

A Minisztérium Elnökségének

Budapestre

Verbász September hó 11-én 1848

Ide mellékelve van szerencsém a slavoniai főhadiparancsnokság előterjesztését azon megjegyzéssel átküldeni, hogy én az egyenes fegyvernyugvást meg tagadtam, – s a főhadi parancsnokságnak, a minisztérium ebbéli nyilatkozatát bévárni ígértem, hanem ha a főhadiparancsnokság biztosíthatná magát, hogy a fegyverszünet az által, az itteni hadmozgalmakra káros befolyású, erejének átszállítására nem használhatóak, akkor a főhadiparancsnokság által kötendő alattomos Conventio³⁷ ellen nem lennék.

Kérem tehát a minisztériumot ebbéli véleményét egyenesen a főhadiparancsnoksággal mielőbb tudatni.

hadügyminister
Mészáros Lázár

Meln. 1848:602.

Mellette Rajasics szept 8-án és 9-én Karlovicon kelt levele Zahn altábornagyhoz, s Blagoevich altábornagy szept. 10-én kelt levele Mészáros hadügyminiszterhez.

13.

Verbász, 1848. szeptember 11.

MELZER EZREDES, HADÜGYI ÁLLAMTITKÁR LEMONDÁSA MIATT MÉSZÁROS A MAGA FELMENTÉSÉT KÉRI, VAGY AZT, HOGY BECSÜLJÉK MEG A TAPASZTALT KATONÁK TANÁCSAIT

Verbasz 11-dik 7-ber 1848

A Ministerium Elnökségének!

Melzer Andor ezredes álladalmi titkár ur 8-dik 7-berben kelt hivatalos levelében, az álladalmi titkárságtól felmenteni, és elébbi ezredéhez mint ezredes parancsnok vissza térni kérte. Nem bírhatván senkit is erőszakkal helyén megtartani, le köszönését el fogadám, és ezrede vezényletét átveheti meg ígérémm. Okai:

Mivel az ideiglenes hadi ministeriumtól ki folyó rendeletek, katonai nézeteivel meg nem egyeztetetőknek, és még is elégedetlenség nyilatkoztatásával olly dologért illetet, mellyeknek ki adása a nélkül, hogy a hadi ministerium ellen bizalmatlanság – mint ha rábizot tárgyokban nem jól sáfárkodot lenne – ne mutatassék, talán másképp is intéztethet volna el. És végre mivel a mostani körülmények igényleteinek valódiilag meg nem felelhetne, fel mentését kéri.

Ezen következésében kérem az Elnökséget, az ideiglenes hadügy minister urat³⁸ fel hatalmazni, hogy Gombos alezredes ur vegye addig át a folyók vezényletét a ministeriumnál mig valamely álladalmi titkár nem kerül ki.

Ezekhez bocsánatot kérek, ha azon észre vételt vagyok köteles tenni, hogy így boldogulásra nincs kilátás, ha katonai dolgokba, a katona tanácsa mit sem ér, ha ollyas dolgok melyeknek titok kellene lenni és pedig hadügyminisztériumnál, nyilvánosan el kéretnek, és ha így a dolog a többi akadályok között még nehezitetik, és az öreg szolgák, kik a dologhoz értenek, elkeseritetnek, akkor vezetni egy tárczát nem lehet. Azért ujra kérem vagy tárczántól fel menteni, vagy pedig nagy bajjal szerzett

³⁷ Vagyis: titkos megállapodás.

³⁸ Szemere Bertalant.

tapasztalt hivatalnokaim katonai dolgokba való tanácsokat szinte kegyelettel fel venni, mert mint mondám így élni nem lehet.

Meg lehet a mint a dolgok állnak, hogy a ministerium elébb lép le, mint sem meg marad és ha az első akkor úgy is döntve van, de ha a másik, akkor tessék segítségemre lenni, hogy vagy vezérnek jöjjön ide valaki vagy minister menjen, a mostani körülményekben hol az organisiója az ujjonczozásnak leg sürgetőbb főbb helye ott van. Mivel itt Eder generalis Bakonyi ezredes ur segítségével, és több tábori kar tisztek segítségével, az ügyet itt néhány napok mulva meg lehetőssen vezethetik, legfőképp ha Szent Tamás ellen sikerül az ostrom, mire reménység van.

Mészáros Lázár

KPA 77.

A levél Mészáros s. k. írása.

14.

Verbász, 1848. szeptember 15.

MÉSZÁROS VÁLASZA BATTHYÁNY FELKÉRŐ LEVELÉRE, HOGY TARTSA MEG TÁRCÁJÁT

Hadügy Minister
Minister Elnök Urnak!

Verbász 15-dik 7-b 1848

Midőn Elnök Ur becses hivatalos felszólítását 604. alatt kapnám, egy más levelet voltam bátor kegyéhez intézni, ugyan azon napról, mellynek némely tartalmát figyelembe venni kérem. Most pedig a fellebb említett szám alattira vagyon szerencsém felelni:

1-ször: Sajnosan vettem a bécsi út eredménytelenségét, most pedig teljes szomorúsággal olvasom Báro Jelasich törvénytelen tettét, ki minden manifest és háború izenet nélkül hazánkban be tört, mit a többi szerencsétlenségek közt, azért tartom a leg nagyobbnak, mivel nem hiszem a katonai rendet sokáig fen tarthatni, és mivel aggodom ha az itteni sereg meg tudja, hogy a St. Tamási támadásban is alig ha nem gátoltatom, mitől az Isten örizzen meg, és a mit ezekben a napokban merényleni akarok.

2-szor: Én gróf Batthyány Elnök Urral szívesen munkálkodok közre, és csekély tehetségemet örömezt szentelem föl, hanem meg bocsásson a gróf Elnök Ur, ha ki kötöm, hogy semmi erőszakos rendszabáshoz járulni nem akarok, minden a fen álló törvényekhez nem illeszhető lépések tételétől fel mentetni kérem magamat, és a katonaságnál is semmi olyas be hozásokat vagy kinevezéseket velem nem eszközölni, mellyek a mostan divatban létezőkkel és Ő Felsége által helyben hagyottakkal ellenkezének.

3-szor: Míg Elnök Ur nem bír egy vezért ide állítani ki engem helyettesit, és a ki több tudománnyal bír nálamnál, ki meg lehetőss lovas, de semmi vezér nem vagyok, addig itt keveset teszek, és ott hol reorganisálni, elő készíteni kell, pedig parlagon fog heverni minden, mivel ha Melczer ezredes ur meg marad is (miért igen örülök) de nem tudván, hogy mit gondol a minister sok tárgyakban, és nem akarván határozottan rendelkezni, minden ügy lankadtan fog menni, s így boldogulni sem itt sem ott nem fogunk, azért kérem a grófot vagy ministert, vagy alárendelt generált belőlem tenni.

4-szer: Tudván kis erővel megnyit működött Kiss Ernő ezredes ur, mennyi áldozatot hozott vagyonaiban és melly szépen védte Bánátot, ha most jobb kezétől meg fosztjuk, mivel Vetter al ezredes ur mint parancsnok hivatalát be nem töltheti, úgy egyiknek adunk, a másiktól veszünk, Mert Kolman százados ur szinte tábori karmesteri hivatalt visel Kiss ezredes ur mellett. Én igazságosnak nem tartván, most Kolman százados urat Kiss ezeredestől el távoztatni, ki mellé én adtam, kit én őrnagyságra ajánlottam, azért csak a haza nevében hívhatom fel Kiss ezredes urat ezen áldozatot hozni. Vagy pedig méltóztasson gróf Urnak őt a Nádor Ur által őrnagynak ki nevezetni és rendeltetését általa azonnal meg is parancsolni.

Végre 5-ször. Kérem Elnök Urat hivatalos mennél elébbi megnyugtatásáért az itteni seregnek, hogy Ő Felségével ellentétbe nem áll, mert másképp nem állhatok jót semmiért, anyira izgatják és

ingerlik, ujságok, beszédek s.a.t. Kérem még Elnök Urat méltóztassék meg tiltani, hogy toborzók, kik a mostani ezeredektől önkéntesekhez édesgetik a sor katonaságot, ide ne jöjjenek, mert én a táborból el tiltom, mert ha meg történe, innénnt távozni kéntelenitetnék.

Utoljára kérem Elnök Urat Deák és Klauzál urakat a ministeriumbani meg maradásra készletni.

Épen végzem a levelet, midön Elnök Ur becses 602/e. szám alatti tudósítását vevém, mit köszönöm és kellőleg használni akarok, noha ha lehet, be nem várom.³⁹

Mészáros Lázár
H.ü.m.

Meln. 1848:604.

A levél Mészáros Lázár s. k. írása.

15.

Verbász, 1848. szeptember 15.

MÉSZÁROS TÁJÉKOZTATJA A MINISZTERIUMOT ÉS ERŐSÍTÉST KÉR KISS ERNŐ SEREGE SZÁMÁRA

A magyar ministeriumnak

Két rendbéli levelét melléklem ide a ministérium tudomására és kellő intézkedés kikérése végett, mit egyenesen gróf Battyányi Kázmér Baranya megyei fő ispán úrnak, mint szinte országos biztos úrnak meg hagyni sziveskedtenek, a mit én g. Battyány urnak feleltem, másolatba ide melléklem.

Ide melléklem még Kis ezredes úrtól mai napon kapott és a perlaszi táborban elfogott szerb felhívást, és egy tiszt úr levelét, melyekből ki tettszik, minő tervvel foglaltoskodnak és amelyet Kis ezredes úr egyenesen Bécsbe is el küldött, és a melyet magyar ministérium is a mondott osztrák ministeriummal közölni sziveskedjék, ha nem lenne még világos, ebből ki világosodhat ha minő bünös az eljárása a fellázadt és a szerbekkel kapcsolt itteni népségnek.

Kérem tovább, ha valami sereg indittatik önkéntesekbe, és a kik közelébb állnának Bánsághoz mint hozzám, valami ezret oda utasítani sziveskedjenek, mert Kis ezredes úr győzelmei nagyon meg gyengítették seregeinek számát, és a melyet én innét pótolni nem tudok.

Végre akármely seregrész indittatik ide, kérem az azon tul is tudattassék velem, milyen jön, a szükséges rendeletek megtétele végett.

Porosz herczeg gyalog ezredéről még nem tudom az hol léssen, hova van irányozva, melyről magamat tudósíttatni kérem.

Verbászi ir. K/107.

16.

Verbász, 1848. szeptember 16.

MÉSZÁROS JELENTÉSE TÁMADÁSI ELŐKÉSZÜLETEIRŐL

Hadügy minister
Minister Elnök Urnak

Verbász 16. 7-ber 1848.

609. szám e hó 14 kelt becses hivatalos leiratára Elnök Urnak vagyon szerencsém felelni:

³⁹ Ti. azt az erősítést, amit Batthyány a verbászi tábornak ígért a Szenttamás elleni támadáshoz.

1-ször Hogy a nemzeti lobogóvali botrány reménylem Beöthy orsz. biztos urtól a mint bevádoltatott, úgy meg is igazítatott.⁴⁰

2-szor Köszönettel vettem Elnök Ur szíves szorgalmát seregünk szaporításáért, mellyek közül reménylem gránátos osztály épen jól fog érkezeni, bár még nem tudom hol léteznek, de reménylem, hogy 48 óra alatt itt leszen. Szalay 1600 hadát illetőleg⁴¹ szinte eddig semmi tudósításom nem volt, a mint a borsodi önkéntesekről, hogy hol léteznek mit sem tudok, azonban ide szállítások véget a szükséges rendeletek meg tétettek.

3-szor Készületeim jobbadán végezvék és ha nem csalódom, holnap után (titok kérem), ha csak a beállott esős idő engedi, a támadás megtörténik, minő sikerrel nem tudom. Legyen azonban a siker jó, avval még vége nincs, mert Turia, Földvár szinte erősítvék, és aztán jönnek a romai sánczok, mellyeknek bevétele egy harczias népséggel nem olly könnyü. Én ha kívánják sergemből utasítok Dráva felé, de akkor csak pusztító háborut leszek kénytelen vezetni és alig hódítót, mivel a betegségek szünni nem akarván, mindég gyengék leszünk, és jó hogy ha védeni bírjuk magunkat.

Ez az mit most jelenteni kötelességem volt.

Mészáros Lázár
h.ü.m.

Meln. 1848:609.

17.

Verbász, 1848. szeptember 17.

MÉSZÁROS JELENTÉSE BATTHYÁNY UTASÍTÁSAINAK VÉGREHAJTÁSÁRÓL

Hadügyminister

Minister Elnök Urnak

Verbász 17-én 7-ber 1848.

611. szám e hó 15-ikén kelt becses levelére a baranyai felváltást illetőleg⁴² azonnal eszközlen-dem, és gróf Batthyani Kázmér urat tudósítandom!

615. szám alattira, jelentem, hogy a futárt Becskerekre utasítottam Kiss ezredes urat fel hívandó a vezénylet át vételére. Mivel nem hiszem, hogy Vetter al ezredes elválalná, azon okból, mivel Deym ezredes a Miklós huszároknál ott létez, és Müklpöck [Mühlbeck] talán öregebb alezredes. Akár mit határozand egyenessen tudatni fogja Elnök Urral.

Bánságbani sereghez Mayerhofer magyar proclamatiot küldöt, fel hivta Kiss ezredest, hogy ne háborgatná, vagy hogy vele egyezkedne, mellyeket ha Méltóságod nem birná, itten ide melléklem, t.i. Kiss ezredes urhoz szállót.

Még semmi ujság.

Mészáros Lázár

KPA 36.

⁴⁰ Beöthy Ödön szept. 12-én jelentette, hogy a Sándor gyalogezred egy tisztje italos állapotban letépte (talán meg is taposta) a magyar zászlót.

⁴¹ A Szalay László, Kossuth titkára által szervezett Hunyadi-csapatról van szó, amelynek Verbászra küldését Batthyány megígérte. Végül azonban erre nem került sor.

⁴² A bácskai táborban szolgáló baranyai nemzetőrök hazarendeléséről van szó.

Mészáros s. k. levele. Mellette Mayerhofer alezredes említett, szept. 15-én Zimonyban kelt, Kiss Ernő ezredeshez intézett német levelének másolata.

18.

Verbász, 1848. szeptember 18.

MÉSZÁROS JELENTI, HOGY FELKÉSZÜLT A TÁMADÁSRA;
AZ ELŐKÉSZÜLETEK MIATT A FŐVÁROSBA RENDELT LAHNER ÖRNAGY
CSAK KÉSÉSSSEL TUD INDULNI

A Hadügyminister

Gróf Batthyáni Lajos miniszterelnök urnak

Verbász Szeptember hó 18-kán 1848.

E hó 15-kén kelt becses levelére Lahner őrnagy ural tudattam parancsolatát és ő azonnal elutazott volna, ha ugyszólván az ütközet előestvelén nélkülözhettem volna. Zászló aljánál hat tiszt létez – a többiek betegek és hiányoznak, és ha ötöt küldöm, megfosztom magamat egy tényezőtől, melly a reménylendő sikert hátráltathatná. Azért bocsásson meg miniszterelnök úr, ha néhány napok mulva küldöm csak fel.

622. szám alatt Szeptember 16-kán kelt hazafiságos felszólítását⁴³ megelőztem volna, ha két föltétel között nem kényteleníttem volna magam a halasztásra elhatározni, t.i. minden lehető szerekét fel kellett használnom, hogy a vak sorsnak lehető legkissebb tért nyissak – és bár halasztottam, még se vagyok még elkészülve s tudományilag mondva, minden ellen biztosítva; – másodszer pedig hogyha nem sikerülne, mostani vonalomat megtarthassam, hogy ez által a megyét irtózatoss dűlástól, rablástól megmentsem – mit, ha elébb kezdek, nem létesíthettem volna.

Azért még egyszer megbocsásson miniszterelnök úr, hogy a haza forró kívánságának, elébb eleget nem tehettem, – de végre eljött az idő, történjen bármi, cselekedendek!

Végre szíves tudósításait és a hirlapokból megismert tényeket Kanizsa tájéka körül, legnagyobb szomorúsággal vettem⁴⁴ és a mint a körülmények engedni fogják, én azonnal a nélkülözhető osztályokat a Dunán túli részekre utba indítandom, – csak kérem tudósításokkal ellátni, hogy irányt adhassak.

Továbbá miniszterelnök úrnak figyelmébe ajánlom Mészáros hadigőzöst, melly most Apatin körül a Duna és Dráva átjárásait őrzi; hogy ha a körülmények megkivánnák azt a Duna jobb partjáról történhető ellenséges átkelés akadályozására vagy különben is a székvárosok védelmére használhassa, – mit egyúttal a hadigőzös parancsnokának azon megjegyzéssel hagytam meg, hogy miniszterelnök urnak minden történendőkrül azonnal jelentést tegyen.

Mészáros Lázár

Fogalmazvány: Verbászi ir. K/133.

Tisztázat: Meln. 1848:619.

19.

Verbász, 1848. szeptember 19.

MÉSZÁROS JELENTI, HOGY A NAGY ESŐZÉS MIATT A SZENTTAMÁS ELLENI TÁMADÁST
EL KELLETT HALASZTANI

⁴³ Hogy ti. támadja meg a szenttamási tábort.

⁴⁴ Ti. a horvát sereg előnyomulásáról szóló híreket.

A Hadügyminiszter

Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök urnak

Budapesten

Verbász szeptember hó 19-kén 1848.

Nincs szerencse, – mindannyi elemek összeesküdtek, hogy akkor, midőn a tespedésből tevékenységbe át akarunk lépni, egy több napos eső annyira megrongálja az utat, meg a tért, hogy az ágyúkat nehéz lett volna az ugar földeken mozgatni; – az emberek általi ostromot pedig lehetlenné tette és azért első 24 órai kiderülésig kellett halasztani, – mellyet sajnosan ugyan, de kötelességemnek tartok bejelenteni.

A granátosok még ide nem jöttek s mint gondolom talán másfelé indítottak; a borsodi önkéntesek se érkeztek ide, a Hunyadi csapat bejelentette, hogy mivel öt száz ember lábbelivel nincs még ellátva, elébb annak felszerelését bevérdje; ha méltóztatik ezekkel rendelkezni, hogy az ellenségnek oldalában működjenek, méltóztatnék velök disponálni.

A pesti események, Ő Felségének leirata a Fő Herczeg Nádorhoz a bennt foglalt nyugvási parancsolat a felfegyverkezésről, Jelasichnak hivatalábái való beigtatása a legkegyelmesebb szavakkal – igen rossz hatást szültek. Még reményelem ugyan, hogy a seregek megütköznek, de nem lelkesedéssel. Ha lehetne, ha nem is Ő Felségétől, de Ő Fennségétől a Nádortól egy nyilatkozatot kiadatni, hogy Ő Fennsége a Fővezérséget Magyarország jogainak, integritásának védelmére a Király nevében által vette, talán jó hatást szülne.

Idezárva miniszterelnök urnak tudomás végett átteszem Kiss Ernő ezredes ur e hó 17. 614. szám alatt kelt jelentését⁴⁵ azon megjegyzéssel, hogy Vetter ezredes urnak azon utasítást küldöttem elébe, hogy a bánsági mozgó sereg parancsnokságát azonnal átvegye, mivel a mint Kiss ezredes úr írja, elnök úr által küldött megbízását elfogadta.⁴⁶

Mészáros Lázár

KPA 45.

20.

Verbász, 1848. szeptember 19.

MÉSZÁROS KIFEJTI, HOGY MIÉRT NEM TUDJA A KÉRT SEGÍTSÉGET
A VESZPRÉMI TÁBORNAK MEGADNI

A Hadügyminiszter

Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök urnak

Budapesten

Verbász szeptember hó 19. 1848.

Folyó hó 17. 637. szám alatt kelt hivatalos felszólítására ezeket vagyok bátor viszonzni:

1-ször A mint ezt írom – a még itt nem volt Hunyadi csapatnak azonnal kiadtam a rendeletet, hogy Bajáról Verbász helyett gőzösön Ercsényre szálljon, onnan pedig Fehérvárnak vegye útját – ott további parancsolatot találandó. És ezen erő az, mellyel most Elnök úrnak szolgálhatok. Mikor szállíthatok többet, még egy eltökélt és kikérendő határozatától fog függni.

2-ször Midőn itten Eder generalis urnak személyem közbenjárása mellett az itteni sereg vezénletét átadtam, bátor voltam három rendbeli leveleimmel a miniszter elnökséghez az itteni körülményeket leírni, mellyben kijelentettem, hogy csekély nézetem szerint, ha Szt. Tamás be is vevődik, még akkor a háborúnak nem csak hogy vége nincs, sőt még akkor igazán kezdeni fog, mert Szt. Tamás után jön Turia, jön Földvár, mellyek szinte körülszanczolják és mellyeket be kell venni, hogy a csajkások fékezésére meheünk át; – mert míg ezek fékezve, engedelmisségre

⁴⁵ Ez a jelentés nincsen a levél mellett.

⁴⁶ Batthyány ti. a drávai sereg vezérletét Kiss Ernőre kívánta bízni, s felrendelte a fővárosba. Mivel azonban az időközben a sereg feletti fővezérletet István nádor elvállalta, s Móga altábornagyot vitte magával Fehérvárra, a nádor visszavonulása után a vezérlet Mógára maradt.

hozva nincsenek, addig békeséges állapotról szó se lehet. – És ha fölvevesszük, hogy a lázzadt pétervári határszélezred s még mindig segítségre jövő szerbek által az ő helységeikben lesznek megtámadva, akkor elegendő erő kell, hogy velők végezzünk.

3-szor Ha innen Elnök úr kívánságára öt ezer embert elszállítatok, akkor nekem megtámadó operációra alig marad 500 emberem, mert Futakot, melly az ötödik Honvéd zászlóaljjal s két század lovassággal van megszállva, elhagyom – akkor Péter vára körül van véve, és ha három holnap alatt fel nem szabadítatik, éhség által veszve is lessz. Ha Ó-Kért, mellynek nem nélkülözhető őrzése egy zászló aljra és két század lovasságra van bízva, ez őrizet nélkül hagyom; akkor ennek háta mögött levő rácz faluk s evvel Zombor tárva, nyitva áll vagy pusztításnak vagy lázadásnak. – Ha Kis-Kér, melly szinte egy zászló aljjal és egy század lovassággal őriztetik, meg ha Verbász a csatorna vonalán, mellynek őrzése két ezer ember nélkül lenni kénytelenítetne, – akkor a csatorna vonalát megtartani nem lehetne s akkor egy más része Bács megyének, szinte rácz helységekkkel tele, ki volna téve a fennebb említett veszélynek. Ha Ó-Becse nincs jól őrizve, hol a helység lakosai ellenszenvvel viseltetnek ellenünk, – úgy a bánssággali közölülésünk Tiszán átal veszve lenne és a bánsságbeli sereg is veszélyeztetve lenne, mivel a perlaszi szerencsés ütközet után többet s annyit támadtatott meg, hogy most védelmi lábón kell magát tartani.

Ezekből kiviláglik, hogy egy számban és papiron létező 9000 emberből, ha öt ezeret elküldök, akkor mi sem marad támadásra, következőleg ha egy helyet erősen megtámad az ellenség azt könnyen el is foglalhatja, míg elegendő erő érkeznek segítségre. Ha pedig egy szűk helyen koncentráljuk az erőt, – nagy része a megyének ki van téve dulásnak, rablásnak. – Miből az következik, hogy ha mostani erőmből 2000 is vesztek, – védelmező állapotba kell magamat helyeznem, Pétervárat sorsára hagynom, – és még is bizonytalan lennem, hogy a most elfoglalt vonalt megvédhetem-e; és ha az a hat határszél osztály, melly Szerémet és Verőczét elfoglalta, áttörne, nem csak el kellene hagyni a mostani állást és hátrálni, hanem még bizonyos sem lehetnék, hogy Pest védve volna-é. – Ezek szerint, méltóztatik kivenni, hogy Bács megye és ez által maga Pest is veszélyeztetve lenne, – 5000 embert pedig semmi esetre el nem küldhetni.

4-szer: Így tehát én ezen figyelmeztetés nélkül, magam felelőssége alatt, ezen erőnek elküldését egy újabb és itt kikérendő egyenes határozat nélkül nem tehetem. – Elnök úr! Bács megye fenntartása feltételezi Pestét is, és ezért a jövő parancsolattal küldöm el csak a kívánt erőt; a nélkül a fenntebbi okok szerint nem tehetem. – És ha Elnök Úr még is kívánná, – akkor kérem felmentésemet is innen elhatározni.

5-ször Ha már vagy két székely zászlóaljat, mellyből két századat Vukovics Sebők kir. biztos úr Arad megyébe visszatartóztatott az ottani oláh zendülés lecsillapítására – vagy ezek helyett, hogy ha Futakot feláldozva két zászlóalj honvédet utasítanék – még az a legfőbb volna, mit tehetnék – magamat téli szállásra elkészítendő vagy még talán Szabadkaig is visszahuzandó.

6-szor Mai nap délelőtti jelentésemből⁴⁷ kitetszett venni, hogy mi hátráltatta és mi hátrálja a megtámadást s meggyőződéseim szerint inkább félbe hagyok a megtámadással, mint sem úgy tegyem, hogy előre is sikeretlenségét lássam. Ha az ellenség nyílt teren állana, – akkor igen is meglehetne támadni, de sánczokat ostrom nélkül bevenni lehetetlen, ostromlani pedig sikamlós téren,⁴⁸ esős időben szinte nem lehet. – És mivel a haditanács kérdésemre – valljon lehet-e sánczokat megmászni esős időben? – határozott *Nem*-mel felelt, e szerint jobb időre hagytam és el sem kezdem, míg valószínű sikerrel nem merényelhetem; – mert bár tizenöt napja működök, hogy felszereljem annyira magamat, hogy a véletlennek legkissebb tért nyissak, – még se készülhettem úgy el, hogy a szerencsétől sokat ne kelljen várnom.

Én a megtámadást minden esetre merényleni fogom, – legyen bármilly eredménye, s érzem is az idő fontosságát és mindenféle körülményeknek hódolni is tudok, – csakhogy meggyőződéseim megengedje, hogy egy helyen veszélynek ne tegyem ki magamat és máshol még is keveset segítsek.

Nem tehetek róla, hogy nem levén kitünő vezér, kevésből sokat nem faraghatok, – mert ide lángész kell, ki még a semmiből is tud valamit előteremteni.

⁴⁷ L. az előző iratot.

⁴⁸ Vagyis felázott talajon.

Végtére kérem miniszterelnök urat az idezárt fontos tárgyat a tüzér dandár parancsnokságnak sürgős teljesítés végett átadni. Kérem utólag Elnök urat Hauser Károly Sándor gyalogezredbeli főhadnagyot, ki kénytelen volt – mivel a nemzeti lobogó levétele alkalmával a cselekvőt, ki hasonlólag tiszt, a nélkül [hogya] elébb a dolgot megvizsgálta legyen legyalázta, és ezért továbbá az ezredben maradni nem akarván – tisztségéről lemondani, de ki különben buzgó hazafi, első alkalommal egy önkéntes csapathoz szívesen kinevezni méltóztassék.⁴⁹

Mészáros Lázár

Meln. 1848:637.

Az említett melléklet nincs az irat mellett.

21.

Verbász, 1848. szeptember 20.

MÉSZÁROS AGGÓDIK A SEREG FEGYELMI ÁLLAPOTÁÉRT;
ÖRÜL, HOGY DEÁK ÉS EÖTVÖS TÁRCÁT VÁLLALTAK

A Hadügyminister
Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök urnak

Budapesten

Verbász szeptember hó 20. 1848.

660. számú becses levelére köszönetemet mondom ugyan haditárczárai való kinevezésem végett, hanem szomorú előérzettel folytatom kötelességemet, mivel ha az, mi granátos zászlóaljjal és újjolag a Porosz herczeg egy zászlóaljával történt, tovább harapodik,⁵⁰ hadi tárczát viselni majd csaknem lehetetlen lessz; mert akkor azok, kiket eskü változtatásra késztetünk, engedelmesség helyett parancsolni fognak s akkor biztosan számítani nem lehet.

Igen örülök, hogy Deák és Ötvös urak felvállalták a ministerséget, a többi urakhoz kevesebbet van szerencsém. Reményilem, ha megerősítetünk, több egyetértéssel lehetünk szerencsések működni.

A futárt itt tartóztattam, hogy ő legyen átadója az eredménynek.

Hadügyminister
Mészáros Lázár

KPA 46.

22.

Verbász, 1848. szeptember 20.

MÉSZÁROS JELENTI: MÁSNAP HAJNALBAN TÁMADJÁK MEG SZENTTAMÁST; AZONBAN GYŐZELEM
ESETÉN SEM TUDJA A KÉRT SEGÍTSÉGET BIZTOSITANI A FEHÉRVÁRI TÁBOR SZÁMÁRA

A Hadügyminister
Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök urnak

Budapesten

Verbász szeptember hó 20. 1848.

⁴⁹ Hauser Károly főhadnagyot Batthyány szept. 21-én a pesti csatárok zászlóaljához (amelyből rövidesen a 14. honvédzászlóalj alakult) nevezte ki századosnak. L. a *Közöny* szept. 23-i számát.

⁵⁰ Ezekből az alakulatokból ugyanis a fővárosban nagy számmal állottak át a sorkatonák a Hunyadi-csapathoz.

E hó 18. 658. szám alatt kelt levele folytán van szerencsém miniszterelnök urnak jelteni, hogy már elébbi levele értelmében Hunyadi csapatot Ercsényre szállítottam, – onnan Fehérbe indulandó. A kívánt segítség sereg inneni elküldése felől tegnapi levelemre hivatkozok.⁵¹ Ha Bács megyét elhagyjuk, a Vajdaság készen áll és hogyha ez rendezve – Zombor pedig körülzánczolva leend –, akkor 30.000 ember szükséges ennek visszanyerésére, melyet kérek figyelembe vanni – és Pest veszélynek lenne kitéve. Ha a szent tamási ütközet, melyet holnap éjjél után merénylek jól fog kiütni még akkor sem szállíthatok el sokat, mert már magával a győzelemmel is ezer emberrel aligha erőm nem csökken, mivel vér nélkül nehezen bevehetni.

Baranya megyei nemzetőrség haza indítására a parancs kiadva.

Se Ő felsége elhatározata, se Csányi biztos úr tudósítása nem mellékeltetett becses leveléhez, azért milly tartalmú nem tudhatom.

Hogy Nádor Ő Fennsége átvette a vezénletet, a seregnak napi parancsban kiadtam.

Mészáros Lázár

KPA 64.

23.

Verbász, 1848. szeptember 21.

MÉSZÁROS JELENTÉSE A SZENTTAMÁSI SZERB TÁBOR ELLENI HARMADIK SIKERTELEN
TÁMADÁSRÓL

A Hadügyminister
Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök urnak

Budapesten

Verbász szeptember hó 21-ikén 1848

Mint tegnap irám már ma Szent Tamást három részről megtámadtam, négy órától fogva délutáni két negyed kettőig folytattam, – de siker nélkül. Az utolsó sánczokig könnyen jutottunk, de ezek a helységet körülvéve erősen felállítva, ágyúkkal jól védve csak nagyobb erőnek engedhetnek. Délután Római sánczokból és máshonnan 3000 ember hét ágyúval tett egy oldali rohanást, melyet huszárok visszavertek, többet össze koncizoltak – hanem végre a sereg fáradva lévén – vissza kellett vonulni. A sebesültek száma és a holtaké körülbelől 120, hivatalos tudósítás után részletesb jelentést fogok felküldeni.

Köszönettel vettem abbeli határozatát hogy ott maradjak, a hol több hasznot hajtok. Méltóztassék azt Enmaga elrendelni, hogy hol hajthatok csakugyan jelenlétemmel több hasznot. Elnök úr rendelete szerint, azonnal ha lehet egy székely és egy honvéd zászlóalját útnak inditok; el bocsájtván ezeket mi történend itten – a sorsra bízom.

Mészáros Lázár

KPA 82.

24.

Verbász, 1848. szeptember 22.

MÉSZÁROS JELENTÉSE A SZENTTAMÁS ELLENI TÁMADÁS SIKERTELENSÉGÉNEK OKAIRÓL
ÉS A KÉNYSZERŰ VÉDELMI TERVEKRŐL

⁵¹ L. a 20. sorszámú levelet.

Verbász september 22-kén 1848.

Nem készülhetvén el még részletesen a relatio,⁵² csak mint gondolom holnap fogom elküldhetni. A sebesültek és halottak száma valamivel nagyobb, mint azt tegnap futólag irtam.

Csázni százados a Császár huszároktól, ki egy szerencsés támadást tőn egy osztállal, a nehéz sebesültek között van; még egy kapitány és egy tiszt Sándor ezredből.

Ereje a helységnek abban áll leginkább, hogy úgy vannak elkészülve a tűz ellen, hogyha meg gyújtatik is valami, azonnal el is oltatik; másik, hogy ágyúik úgy el helyezvék, hogy 3000 ágyu lövés daczára nem lehetett észre venni, hogy egy használhatlanná tétetett volna, nem hiszem ugyan, hogy meg nem történt, de észrevehető nem vala, mivel elegendő lovakkal ellátva, ágyuikat egy helyről a másokra könnyen vihetik. A tegnapi nap még azzal is növelte az ereit, hogy míg seregünk lankadva nem volt, a nap felkelte után, majd nem három órán át olly sűrű köd volt, hogy az alatt semmit se lehetett célba venni, és így daczára több ágyulövéseinknek, nem tétetett az a kár, mellyet várni lehetett volna. Végre egy a legfontosabb ostromok közül a véletlen eset által meg hiúsított, mivel a másik parton álló székelyek az irányt eltévesztvén a „Porosz herczeg” ostromló embereire löttek, mellyet ezek oldalba vételre az ellenségtől gondolván, az ostromtól fel hagytak.

Röviden sok nem ment jól össze, s akkor, midőn talán még orvosolni lehetet volna, a 3000-ból álló segítség, melly jobb szárnyunkat megtámadta,⁵³ azt is meg hiúsította és így vissza kellett vonulni.

Két száz bombát hánytak be Szent Tamásra s kevés sükere volt; a tüzérség itt jól végezte kötelességét, hanem szolgálat utján nállam jelentvén magukat, kikérték, hogy azon tekintetnél fogva, mivel az ő ezredjükbeli tüzérek állnának szemközt, ha Jellachich ellen kellene működniök, hogy ezen szolgálattól őket felmenteni méltoztassunk. Itten a rablók ellen szolgálatjukat egész készséggel folytatandók.

A gyalogság szinte meg tevé kötelességét, mellyek közül Sándor gyalogság, mivel egy compact testet képez, és mivel Báró Bakonyi ezredes a vezér, – kit ezredje tisztel – legerélyesebben működött. Meg tették mindnyáján kötelességüket, hanem mivel már kétszer nem sikerült a bevétel, most harmadszor is, ki nem bírván a gondolatból irtani a helység erejét, talán nem áldozták fel úgy az életüket, mint másképen tették volna, melly új áldozatot azon okból nem is kívántam, mivel tudván, hogy seregemet gyengitenem kell elküldésszel, legalább is öt száz ember vesztét nem véltem tanácsosnak a próbára kitenni, nehogy ha még sem sikerülne, tekintve arra, hogy ha a betegség nem hágy alább, sőt még félni lehet, – mivel a cholera az ötödik honvéd zászlóaljnál létez – Péterváron az örségből száz ember már meg halt benne, és hogyha a betegség tovább terjed, még az örséget innen erősíteni is kellene, tehát csak egy zászlóaljat vagyok képes innen elküldeni, és mivel minister elnök Úr kívánta, tehát a 2-k székely ezred zászlóalj Balás őrnagy ur vezénylete alatt, utnak indul, a honnan nevezett őrnagy úr a mint Földváron kiszálland, egy kapitánynak által adja a vezényletet, és ő személyesen Pestre induland rendeltetése helyére.

Én itten a még létező sereggel most védelmi állapotba fogom tenni magamat, a megszállott helyeket besánczolom, az első házakat quasi kaszárnyákká alakítatom, lovak elhelyezéséről gondoskodom, és midőn ez készen lesz, akkor portyázó csapatokkal fogom keresztül kasul járni a vidéket, rablástól és lázadástól megmentő a hátra fekvő helységeket és földet. Az ezredek álványából, mellyeknek száma többet mutat, egy harmad része betegekből és sebesültekből áll, úgy hogy ez egészen hiányzónak tekinthető. Szent Tamást és a többi erősített helyeket csupán rendszeres ostrom által lehetne bé venni, úgy hogy ha a megszállott helységek megőrizve egy

⁵² Ti. a jelentés.

⁵³ Ez a segítség a közeli, ugyancsak szerbek által megszállva tartott Turiáról érkezett – amit Kollowrat ezredes, dandárparancsnok nem akadályozott meg.

helyen hat ezer embert lehetne össze vonni, mik aztán ezer ötszáz vagy két ezer ember áldozattal több napi működés után ostromlanák egymásután a helyeket; és azoknak bevétele után megint annyi erővel tovább folytathatnák a támadólagos mozgalmakat. Az itteni két lovas ezred három hónapja minden nap őrizeten, annyi sok csatározásokban elgyengült, úgy, hogy két ezer szolgálatra való ember helyett alig számlál ezer ötszázat, mellyből egy század Péterváran van őrizetül. Ha ezek még tovább folytatják minden szaporítás nélkül szolgálatjukat hat hétig, felére fognak még állványokról leszállani, és akkor biztosságunk még hiányosabb lesz; azért a bejövendő ezredek közül okvetetlenül egyre itt szükség lészen; mivel ezen pótlék hiányával távolabb eső hadi küldetményeket merényleni nem lehet.

12 fontos ágyuinkat a sáros időjárás beállásáig használni fogom, hanem aztán vissza küldeni kéntelenítették őket Szeged vagy Szabadka erősítésére használandókat. Télre pedig három fontos ágyukat fogok ki kérni, mellyeket sárba is könnyebben használhatni.

Kérem továbbá méltóztassék meg parancsolni, hogy a honvédek átilái el készüljenek, mivel őszi időben azok nélkül nem lehetnek, – annyi sok beteg lévén, úgy is már közöttük. Ezeknek leküldése igen sürgetős.

Méltóztatott Gróf urnak több tiszt urakat a karmesteri testülethez kinevezni, ezekhez elémennel ajánlok én is innen kettőt: Czetz János Turszky ezredbeli főhadnagy urat, nállam s karmesteri hivatalnál alkalmazottat; Báró Bruckenthal Samuelt a székely huszár ezredből *századosoknak*, Leutsch nyugalmazott századost mint ollyast. Kérem továbbá Gróf urat őrnagynak valamelyik lovas csapathoz Farkas Károly János dragonyos ezred legidősb kapitányát, ki most itt létezik és alkalmazását várja, kit azonban én őrnagynak Ő Fenségének a Nádornak is ajánlani fogok.

Végre kérem Elnök Urat, hogy Báró Stein, Sándor Császár ezredbeli számfeletti századost és személyem melletti alkalmazottat a karmesteri osztálynál őrnaggyá kineveztetni sziveskedjék.

Mészáros Lázár

KPA 109.

25.

Verbász, 1848. szeptember 23.

MÉSZÁROS JELENTI: A SZÉKELY ZÁSZLÓALJAT AZNAP REGGEL DUNAFÖLDVÁRRÁ INDÍTOTTA

Hadügyminister
gróf Batthyány Lajos ministerelnök urnak
Verbász Spt. 23. 1848.

Budapesten

Ministerelnök ur rendelete folytán, mint már jelentettem, egy zászlóaljnál többet nem küldhettem segélyül és ez a 2-ik székely zászlóalj, melly ma reggel indult Batinara, honnan gőzősen Földvárra fog szállani, – ott a további rendeletet bevárando –, mit tehát elébe küldeni méltóztassék.

Verbászi ir. K/171.

Az említett zászlóaljat Mészáros Lázár egyidejűleg utasította, hogy Batináról hajóval Dunaföldvárra utazzon és ott a nádor, vagy a miniszterelnök parancsát várja be: l. *Verbászi ir. K/172.*

26.

Verbász, 1848. szeptember 26.

MÉSZÁROS JELENTI, HOGY A PÉTERVÁRADRÓL ÉRKEZETT FEGYVEREKET MIKÉNT OSZTOTTA SZÉT

Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök urnak
Verbász 26/9 1848

Ma érkezett Pétervárról 5000 darab fegyver, melyekből 3000 gyutacsos és 2000 kohás. Ezekből 1000 darab kohást elküldöttem a bihari önkéntesek számára Nagy Becskerekre, 400 darabot Bezdánra a nemzetőrség számára és 600 darabot Zentára, itt Moholy és Ada helységek nemzetőrségének felosztás végett.

A 3000 gyutacsos fegyverekből 400 Baja város nemzetőrségének szántam elküldeni, – a többi 2600 darab gyutacsos fegyverek Szabadkán maradandnak, a város tanács felügyelése alatt, melyekről miniszterelnök úr rendelést tenni és vagy mind Pestre felvitetni, vagy Szeged és Szabadka városának egy pár százat kirendelvén, a maradványt felszállíttatni méltóztassék.

Verbászi ir. K/218.

27.

Verbász, 1848. szeptember 26.

MÉSZÁROS ELŐLÉPTETÉSI ÉS KINEVEZÉSI KÉRELMEKET TOVÁBBÍT BATTHYÁNYHOZ

Minister elnök urnak
Verbász Sept. 26-n 848.

Kosztka főhadnagy és dandár parancsnoki segéd, ki mint 1-ő székely ezredbeli főhadnagy, f. évi Julius 1-őén a 14-k honvéd zászlóaljhoz⁵⁴ ugyan e rangban tétetett át, – folyamodnik az ./. alatti ide zárt kérvényében számfeletti századosi előléptetéséért.

Egyébb ugyan e folyamodványban elősorolt indokokon és a ./. alatti ajánlaton felül van szerentsém e folyamodó egyént részemről azon okbul ajánlani Minister elnök ur figyelmébe, minthogy ő ezredjénél is éppen azidőben főhadnaggyá előlépett, midőn a honvédekhez ugyan azon rangban ki neveztetett, és e szerint semmi kedvezésben nem részesült.

Hasonlóképp továbbá szíves kegyeibe ajánlom M. elnök urnak Szalmássy Sigmond Ötsémet, ki 1 1/2 évig rendes katonaságnál hadfi lévén, atya kívánságára a nemzeti mozgalmak kezdetén a rendes katonaságból kilépett, s az ó moroviczai önseregnél a legénységet fegyver gyakorlatban oktató tehetsége szerint szorgalmasan, ez után pedig a szegedi 3-k zászlóaljnál mint önkéntes vadász beállván, e zászlóaljnál hadnagynaki kineveztetésért folyamodik.

Verbászi ir. K/211.

28.

Verbász, 1848. szeptember 27.

⁵⁴ A kinevezés az Erdélyben szervezni tervezett 14. honvédzászlóaljhoz történt. Ekkor már a 14. honvédzászlóalj a fővárosban alakult „pesti csatárok” zászlóalja volt.

MÉSZÁROS KIEGÉSZÍTŐ JELENTÉSE A PÉTERVÁRADRÓL ÉRKEZETT FEGYVEREK ELOSZTÁSÁRÓL

Gróf Batthyány Lajos Ministerelnök Urnak

Tegnap 218. szám alatt kelt levelem folytán van szerencsém ministerelnök urnak pótlólag jelenteni, hogy a Pétervárról érkezett 3000 darab gyutacsos fegyverekből 500 Baja és 500 Zombor városa nemzetőrsége számára küldetendik és e szerint 2000 darab maradand Szabadkán ministerelnök ur dispositiójára.

Verbászi ir. K/227.

29.

Verbász, 1848. szeptember 28.

MÉSZÁROS JELENTI: AZONNAL INDUL VISSZA A FŐVÁROSBA

A Hadügyminister
Gróf Batthyány Lajos Ministerelnök Urnak
Verbász Szept. hó 28-án 1848.

Budapesten

Perczel honvédseregi főhadnagy által küldött rendelete folytán – a mozgó hadsereg vezénletét Eder vezérőrnagy urra bizván, s neki a szükséges utasításokat meghagyván – azonnal útnak indulandok Pestre. Mi a Schwarzenberg dsidás ezredet illeti, annak az országból ki mozdítását már innen elrendeltem, s reményelem, hogy eddig a temesvári főhadi parancsnokság által az erre célzó lépések már meg tétettek.

Mészáros Lázár
h.ü.m.

*Fogalmazvány: Verbászi ir. K/230.
Tisztázat: OHB 1848:2245.*